

PAŃSTWOWE MUZEUM ARCHEOLOGICZNE
W WARSZAWIE

BULETTIN
ARCHÉOLOGIQUE
POLONAIS

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE LXXI

VARSOVIE 2020

WARSZAWA 2020

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE LXXI

Tom ten Redakcja poświęca pamięci

Prof. dr hab. Teresy Dąbrowskiej
(17.09.1934–19.10.2020)

redaktorki
„Wiadomości Archeologicznych”
w latach 1975–2013

REDAKTOR NACZELNY
EDITOR IN CHIEF

DR WOJCIECH BRZEZIŃSKI

SEKRETARZ REDAKCJI
MANAGING EDITOR

DR HAB. JACEK ANDRZEJOWSKI

CZŁONKOWIE REDAKCJI
EDITORS

GRAŻYNA ORLIŃSKA, RADOŚLAW PROCHOWICZ, ANDRZEJ JACEK TOMASZEWSKI,
KATARZYNA WATEMBORSKA-RAKOWSKA, KAJA JAROSZEWSKA

RADA NAUKOWA
SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

PROF. DR HAB. WOJCIECH NOWAKOWSKI (Wydział Nauk o Kulturze i Sztuce
Uniwersytetu Warszawskiego), PROF. DR AUDRONĖ BLIUJENĖ (Klaipėdos universitetas),
PROF. DR HAB. CLAUS VON CARNAP-BORNHEIM (Stiftung Schleswig-Holsteinische
Landesmuseen, Zentrum für Baltische und Skandinavische Archäologie, Schleswig),
PROF. DR HAB. ZBIGNIEW KOBYLŃSKI (Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała
Stefana Wyszyńskiego), PROF. DR HAB. JERZY MAIK (Instytut Archeologii i Etnologii
Polskiej Akademii Nauk), PROF. DR HAB. DIETER QUAST (Forschungsinstitut für Archäologie,
Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Mainz), PROF. DR HAB. PAWEŁ VALDE-NOWAK
(Instytut Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego)

CZASOPISMO RECENZOWANE ♦ PEER-REVIEWED JOURNAL

TŁUMACZENIA
TRANSLATION

KINGA BRZEZIŃSKA
JACEK ANDRZEJOWSKI, PIOTR GODLEWSKI

KOREKTA TŁUMACZEŃ
LINGUISTIC REVISION

DENA ANGEVIN

KOREKTA
PROOF-READING

AUTORZY
KATARZYNA WATEMBORSKA-RAKOWSKA

SKŁAD I ŁAMANIE
LAYOUT

JRJ

RYCINA NA OKŁADCE
COVER PICTURE

Siekierka brązowa z Gól, pow. grodziski. Rys.: LIDIA KOBYLŃSKA i BARTŁOMIJ KARCH
Bronze axe from Gole, Grodzisk Mazowiecki County. Drawing: LIDIA KOBYLŃSKA
& BARTŁOMIJ KARCH

© Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, 2020

© Autorzy, 2020

ADRES REDAKCJI
EDITORIAL OFFICE

Państwowe Muzeum Archeologiczne jest instytucją finansowaną ze środków
Samorządu Województwa Mazowieckiego

Państwowe Muzeum Archeologiczne, ul. Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa
tel.: +48 (22) 5044 841, +48 (22) 5044 813; fax: +48 (22) 831 51 95
e-mail: j.andrzejowski@wiadomosci-archeologiczne.pl

STRONA WWW
HOME PAGE

<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl>
<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/en>

TOMY ARCHIWALNE
ARCHIVAL ISSUES

<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/Archiwum>
<http://www.wiadomosci-archeologiczne.pl/Archive>

ISSN

0043-5082

WIADOMOŚCI ARCHEOLOGICZNE LXXI (2020)

SPIS TREŚCI
CONTENTS

ROZPRAWY / PAPERS

- JAN SCHUSTER
Dom to nie tylko dach i cztery ściany...
O budownictwie w późnej starożytności w Europie Północnej i Środkowej
ze szczególnym uwzględnieniem ziem polskich 3
*A House Means Not Only Four Walls and a Roof...
On House Building in Northern and Central Europe in Late Antiquity
with Special Consideration of Poland*
- MAGDALENA NATUNIEWICZ-
SEKUŁA, JAROSŁAW STROBIN
Produkcja późnych typów bransolet wężowatych na przykładzie znalezisk
z cmentarzyska w Weklicach, stan. 7, pow. elbląski 161
*The Manufacture of Late Types of Shield-headed Bracelets on the Example of Finds
from the Cemetery at Weklice, site 7, Elbląg County*

MISCELLANEA / MISCELLANEA

- GRAŻYNA ORLIŃSKA
Siekierki tulejkowate z łukowato facetowanymi bokami z dorzecza środkowej Wisły 189
Socketed Axes with Facetted Sides from the Middle Vistula Basin
- MIROŚŁAWA ANDRZEJOWSKA
Halsztackie ozdoby brązowe z Warszawy-Wilanowa 217
Hallstatt Period Ornaments from Warszawa-Wilanów
- BARTŁOMIEJ KACZYŃSKI
Sadłowo – nieznan typ bimetalicznych szpil kultury pomorskiej 239
Sadłowo – Unknown Type of Bimetallic Pins of the Pomeranian Culture
- MARTA KRZYŻANOWSKA
Drobne przedmioty szklane – analiza archeologiczna żetonów do gry
z okresu wpływów rzymskich z terenu Polski 251
*Small Glass Objects – Archaeological Analysis of Counters
from the Roman Iron Age from Poland*

MATERIAŁY / MATERIALS

- ANNA STROBIN
Niepublikowane materiały z cmentarzyska w Żukczynie, powiat gdański
(dawn. *Suckschin, Kr. Danziger Höhe*) w świetle archiwum Józefa Kostrzewskiego 269
*Unpublished Material from the Cemetery at Żukczyn, Gdańsk County
(fmr. Suckschin, Kr. Danziger Höhe) in Light of Józef Kostrzewski's Archive*
- BARTŁOMIEJ KACZYŃSKI,
MARCIN WOŹNIAK
Grodzisk Mazowiecki, stan. X – cmentarzysko kultury grobów klozowych
i kultury przeworskiej 289
Grodzisk Mazowiecki, site X – a Cemetery of the Cloche Grave and Przeworsk Cultures
- TOMASZ RAKOWSKI
Głos tradycji. Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich
w Wyszomierzu Wielkim, pow. zambrowski 319
*The Voice of Tradition. A Cemetery from the Roman Period
at Wyszomierz Wielki, Zambrów County*

ODKRYCIA / DISCOVERIES

KAROLINA BUCKA	Brązowa siekierka z tulejką i uszkiem z Kurcewa, pow. stargardzki Bronze Socketed Axe with a Loop from Kurcewo, Stargard County	355
ADAM CIEŚLIŃSKI	Prowincjonalnorzymska zapinka Almgren 236c z Bajd w pow. iławskim – jeden z najstarszych śladów penetracji Pojezierza Iławskiego przez ludność kultury wielbarskiej Roman Provincial Brooch Almgren 236c from Bajdy, Iława County – One of the Oldest Traces of Penetration of the Iława Lakeland by the Wielbark Culture	359
MARCIN WOŹNIAK, ARTUR GRABAREK	Cmentarzysko kultury przeworskiej w Kurkach, pow. działdowski, stan. III Przeworsk Culture Cemetery at Kurki, Działdowo County, Site III	369
ANETA KUZIOŁA	Nowe materiały z okresu wpływów rzymskich z Osówki, pow. lubelski New Finds from the Roman Period from Osówka, Lublin County	384
RENATA MADYDA-LEGUTKO, MICHAŁ WOJENKA	A Rediscovered Decorative Strap-end from Ciemna Cave in Ojców Ponownie odkryte ozdobne okucie pasa z Jaskini Ciemnej w Ojcowie	389
PRZEMYSŁAW DULĘBA, MAGDALENA WOIŃSKA	Unikatowa zapinka z Rajszewa, pow. legionowski. przyczynek do studiów nad sytuacją kulturową w okresie wędrówek ludów na Mazowszu A Unique Brooch from Rajszew, Legionowo County. A Contribution to Studies on the Cultural Situation in the Migration Period in Mazovia	400
URSZULA PERLIKOWSKA- -PUSZKARSKA	Naczynia późnośredniowieczne i nowożytnie z cmentarzysk kultury przeworskiej w Żdźzarowie, pow. sochaczewski i w Nadkolu, pow. węgrowski Late Medieval and Modern Vessels from Przeworsk Culture Cemeteries at Żdźzarów, Sochaczew County and Nadkole, Węgrów County	406

WYKAZ SKRÓTÓW / ABBREVIATIONS

413

MARCIN WOŹNIAK, ARTUR GRABAREK

CMENTARZYSKO KULTURY PRZEWORSKIEJ W KURKACH, POW. DZIAŁDOWSKI, STAN. III

PRZEWORSK CULTURE CEMETERY AT KURKI, DZIAŁDOWO COUNTY, SITE III

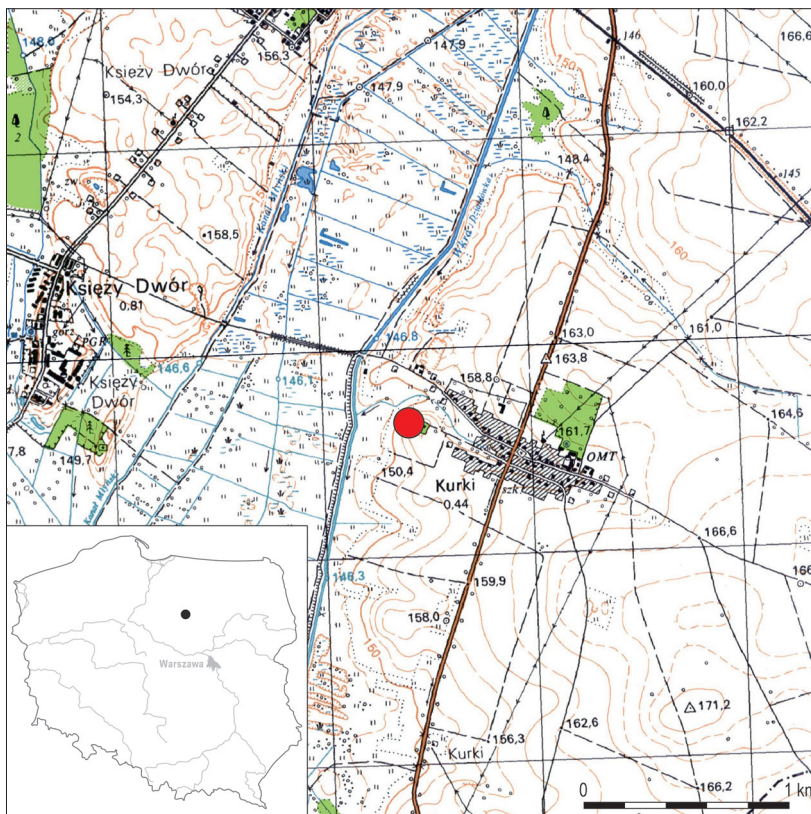
Słowa kluczowe: kultura przeworska, okres wpływów rzymskich, północne Mazowsze, cmentarzysko
Keywords: Przeworsk Culture, Roman Period, northern Mazovia, cemetery

W sierpniu 2009 roku w Kurkach, pow. działdowski odkryto przypadkowo nowe stanowisko archeologiczne (AZP 36-58/9). Znajduje się ono na wyniesieniu leżącym bezpośrednio nad doliną Działdówki (Wkry), około 300 m na wschód od koryta rzeki (Ryc. 1, 2). Manifestowało się obecnością na powierzchni gruntu przepalonych kości, fragmentów ceramiki oraz szklanego paciorka (Ryc. 3:1). We wrześniu 2009 roku przeprowadzono tu wizję lokalną¹. Podczas niej, w rejonie największej koncentracji materiału zabytkowego, otworzono niewielki wykop mierzący 0,6 m². W jego obrębie natrafiono na grób z okresu wpływów rzymskich (ob. 1). W czerwcu 2011 roku w trakcie

prac polowych około 30 m na północ od niego naruszono kolejny pochówek z tego okresu (ob. 2). W jego pobliżu znaleziono przepaloną glinianą miseczkę oraz fragment żelaznego okucia (Ryc. 3:2.3). W związku z postępującą degradacją stanowiska cztery miesiące później przeprowadzono tu badania archeologiczne², których głównym celem było rozpoznanie jego zasięgu oraz ustalenie chronologii i przynależności kulturowej. Otwarto wówczas pięć wykopów o łącznej powierzchni nieco ponad 500 m². Rozlokowano je na zboczach wyniesienia, tuż poniżej jego kulminacji, którą zajmuje cmentarz ewangelicki z 1. połowy XX wieku³ (Ryc. 4). W ich granicach zarejestrowano 32 obiekty archeologiczne (Ryc. 5). Materiał zabytkowy znaleziono w 27 spośród nich. Na jego podstawie wyróżniono dwie główne fazy użytkowania stanowiska. Pierwsza obejmuje pięć grobów (ob. 1, 2, 10a?, 23, 30) i jedną jamę osadniczą (ob. 31) z okresu

wpływu rzymskich, druga – 12 nowożytnych obiektów o nieznannej funkcji (ob. 9, 10b, 14, 15, 17–19, 24, 25, 27, 29). Pozostałe to trudne w interpretacji jamy bez inwentarza (ob. 3, 13, 16, 21, 33, 34) lub obiekty o nieokreślonej funkcji zawierające fragmenty ceramiki starożytnej (ob. 4–8, 11, 12, 22, 32). Charakter wypełniak większości tych ostatnich (ob. 5–8, 11, 12, 22) odpowiada cechom obiektów nowożytnych i wyraźnie różni się od tych wiązanych z czasami starożytnymi (groby, ob. 31). Odkryty w nich materiał pradziejowy prawdopodobnie znajdował się na złożu wtórnym. W południowej części wykopu 2, tuż pod darnią, natrafiono też na warstwę kamieni – jej pochodzenie i datowanie jest nieznanne. Podczas prac badawczych stwierdzono, że pagórek uległ

¹ Przeprowadzili ją dr hab. Mirosław J. Hoffmann i dr Jarosław Sobieraj z Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie. Obu Panom dziękujemy za możliwość uwzględnienia materiałów z tych badań.

Ryc. 1. Kurki, pow. działdowski, stan. III. Lokalizacja stanowiska. Oprac.: M. Woźniak
 Fig. 1. Kurki, Działdowo County, site III. Location of the site. Graphics: M. Woźniak

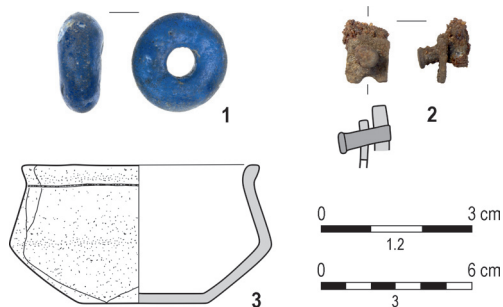
² Badania na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Archeologicznych w Olsztynie przeprowadził Artur Grabarek z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. Materiały i dokumentacja znajdują się w zbiorach Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie.

³ Karta Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Działdowo: http://www.dzialdowo.ug.gov.pl/?p=document&action=show&id=6938&bar_id=2719 [dostęp 7.05.2019].

Ryc. 2. Kurki, pow. działdowski, stan. III. Widok stanowiska od północy w roku 2019. W centrum zniszczona krawędź pola, w profilu której natrafiono na zniszczony grób ciałopalny (obiekt 2). Fot.: M. Woźniak

Fig. 2. Kurki, Działdowo County, site III. View from N (2019). In the centre the destroyed field edge is visible, in which a damaged cremation grave (feature 2) was found. Photo: M. Woźniak

Ryc. 3. Kurki, pow. działdowski, stan. III. Znaleźiska luźne. 1 – szkło, 2 – żelazo, 3 – glina. Fot./rys.: M. Woźniak
Fig. 3. Kurki, Działdowo County, site III. Stray finds. 1 – glass, 2 – iron, 3 – clay. Photo & drawing: M. Woźniak

dewastacji – część znajdującego się tu pola ornego została zniwelowana, stwierdzono też obecność licznych, głębokich dołów, będącymi zapewne śladami wybierania żwiru/kamieni.

Prezentowane w niniejszym tekście cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich znajdowało się w zachodniej i północno-zachodniej części pagórka (wykopy 1 i 2 – Ryc. 5).

Obiekt 1 (Ryc. 6)

Grób ciałopalny. Jama w zarysie kolista, o średn. ok. 45 cm, w przekroju półkola o miąższości ok. 20 cm. Wypełnisko czarne z licznymi węglami drzewnymi. W centrum jamy popielnica (1) nakryta (?) misą (5). Wokół urny fragmenty trzech naczyń (2–4). W popielnicy przepalone kości, dwa fragmenty misy (5) oraz bryłki stopionego szkła (7). Materiał osteologiczny⁴: kości ludzkie (558 g, dziecko, 9–15 lat).

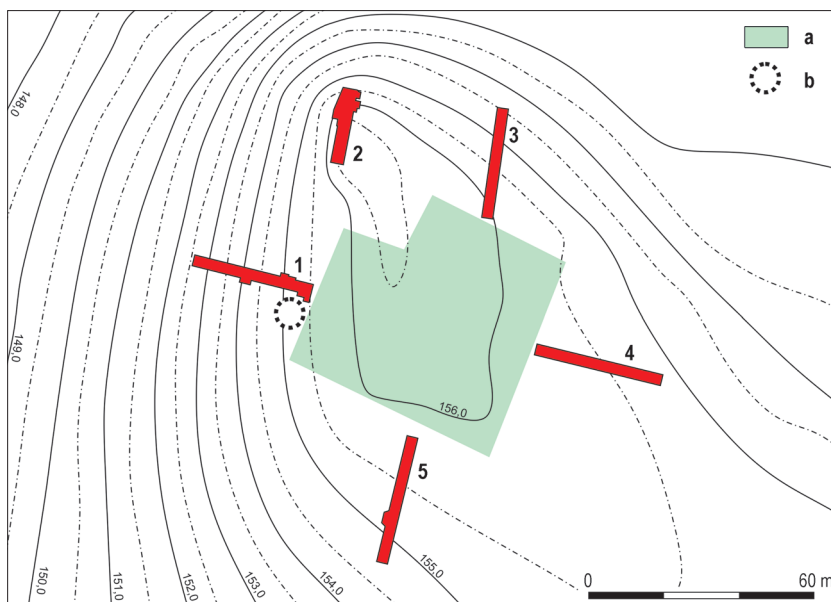
Inwentarz: 1. Garnek gliniany o nierównym, łagodnie profilowanym brzuscu o największej wyđętości w górnej partii korpusu; wylew prawie niewyodrębniony; powierzchnia opracowana mało starannie, w większości szorstka, miejscami gładka, barwy od brązowej do szarej; średn. wylewu 18 cm, dna 9,5 cm, wys. 17–18 cm. 2. Przepalona, trójdzielna miska gliniana; wylew wychylony; brzusiec dwustożkowy, szyja wyodrębniona uskokiem; powierzchnia zniszczona, pierwotnie gładka, barwy od ceglastej do szarej; średn. wylewu 21,5 cm, dna 9 cm, wys. 11,5 cm. 3. Przepalony, trójdzielny pucharek gliniany na stopce; wylew wychylony; brzusiec dwustożkowy; powierzchnia gładka, barwy od ceglastej do szarej; średn. wylewu ok. 15,5 cm, ok. dna 8 cm, wys. 10–11 cm. 4. Przepalony, silnie zdeformowany, trójdzielny garnek gliniany; wylew wyodrębniony, lekko pogrubiony; brzusiec baniasty; szyja wysoka, wyodrębniona szerokim, płytkim żłobkiem; pod wylewem trzy ucha; powierzchnia zniszczona, barwy od ceglastej do szarej; średn. wylewu ok. 16 cm, dna ok. 8 cm, wys. ok. 18 cm. 5. Przepalona, zdeformowana miska

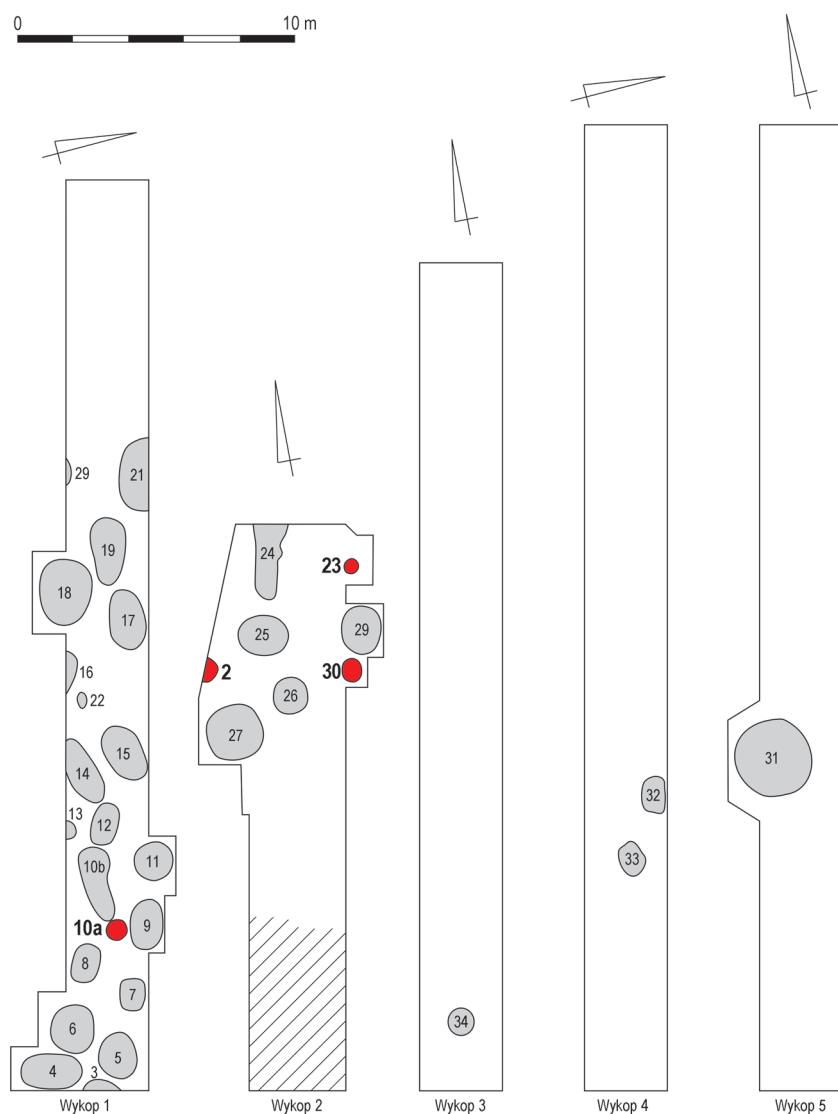
⁴ Analizę przepalonych kości z grobów wykonała w 2012 roku Marzena Ożarek z Zakładu Bioarcheologii Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. Obecne miejsce ich przechowywania jest nieznanne.

Ryc. 4. Kurki, pow. działdowski, stan. III. Plan wysokościowy okolicy stanowiska; 1–5 – wykopy archeologiczne z 2011 roku. a – cmentarz ewangelicki; b – przybliżona lokalizacja obiektu 1.

Oprac.: M. Woźniak (na podstawie dokumentacji polowej)

Fig. 4. Kurki, Działdowo County, site III. Altitudinal plan of the site area. 1–5 – excavation trenches from 2011; a – Protestant cemetery; b – approx. location of the feature 1. Graphics: M. Woźniak (based on a field drawings)

Ryc. 5. Kurki, pow. działdowski, stan. III. Plany wykopów archeologicznych. Groby z okresu wpływów rzymskich oznaczono na czerwono. Oprac.: M. Woźniak (na podstawie dokumentacji polowej A. Grabarka)
 Fig. 5. Kurki, Działdowo County, site III. Arrangement of excavation trenches. Roman Period graves are marked in red. Graphics: M. Woźniak (based on a field drawings by A. Grabarek)

gliniana; wylew wychylony, brzusiec dwustożkowy, o załomie poniżej (?) połowy wysokości, zdobiony w górnej partii zygzakowatym pasmem złożonym z grup linii i rzędów dołków; powierzchnia gładka, barwy od brązowej do ciemnoszarej; średn. wylewu ok. 16 cm, dna 8 cm, wys. ok. 12 cm. 6. Niecharakterystyczne, przepalone fragmenty ceramiki, zapewne z naczyń 2–5. 7. Dziewięć bryłek stopionego, przezroczystego, jasnoniebieskiego szkła.

Omówienie zespołu

Garnek (Ryc. 6:1) pełniący rolę popielnicy ze względu na asymetryczny profil jest trudny do jednoznacznego sklasyfikowania. Przypomina on przeworskie naczynia bez wyodrębnionego wylewu grupy III według T. Liany⁵. Znajduje analogie wśród smukłych naczyń typu D.1 z Niedanowa, pow. nidzicki⁶ bądź

typu IIIA2 z Nadkole, pow. węgrowski, stan. 2⁷. Naczynia te często wykorzystywano jako popielnice, podobnie jak miało to miejsce w wypadku Kurek. Na prawobrzeżnym Mazowszu garnki zbliżone do grupy III Liany spotykane są najczęściej w zespołach z fazy B₂, rzadziej w stadium B_{1b}⁸.

Misa (Ryc. 6:2) znajduje odpowiedniki wśród ostrzej profilowanych naczyń typu A.2, np. w grobach 314, 348 i 591 z Niedanowa⁹. Analogiczne okazy znane są m.in. z sąsiadujących z Kurkami cmentarzysk w Księżym Dworze, pow. działdowski (dawn. *Niederhof*, *Kr. Neidenburg*), grób 9¹⁰, czy Wielkim Łęcku, pow. działdowski (dawn. *Gross Lensk*, *Kreis Neidenburg*), grób II¹¹. Występują one w zespołach datowanych na fazy B₁ i B₂¹².

⁵ T. LIANA 1970, 439, tabl. II:14.18.21.

⁶ W dalszej części tekstu, o ile nie będzie wskazana inna klasyfikacja, typologia i datowanie ceramiki z Kurek będzie odnoszone do systematyki wczesnorzymskich naczyń kultury przeworskiej opracowanej dla cmentarzyska w Niedanowie (W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 121–125).

⁷ J. ANDRZEJOWSKI 1998, 90, tabl. XCVI:IIIA2.

⁸ T. LIANA 1970, 439; T. DĄBROWSKA 1997, 106; J. ANDRZEJOWSKI 1998, 108–109; W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 124.

⁹ W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 61, 68, 101, tabl. CIX/314:4, CXXVII/348:4, CCIX/591:6.

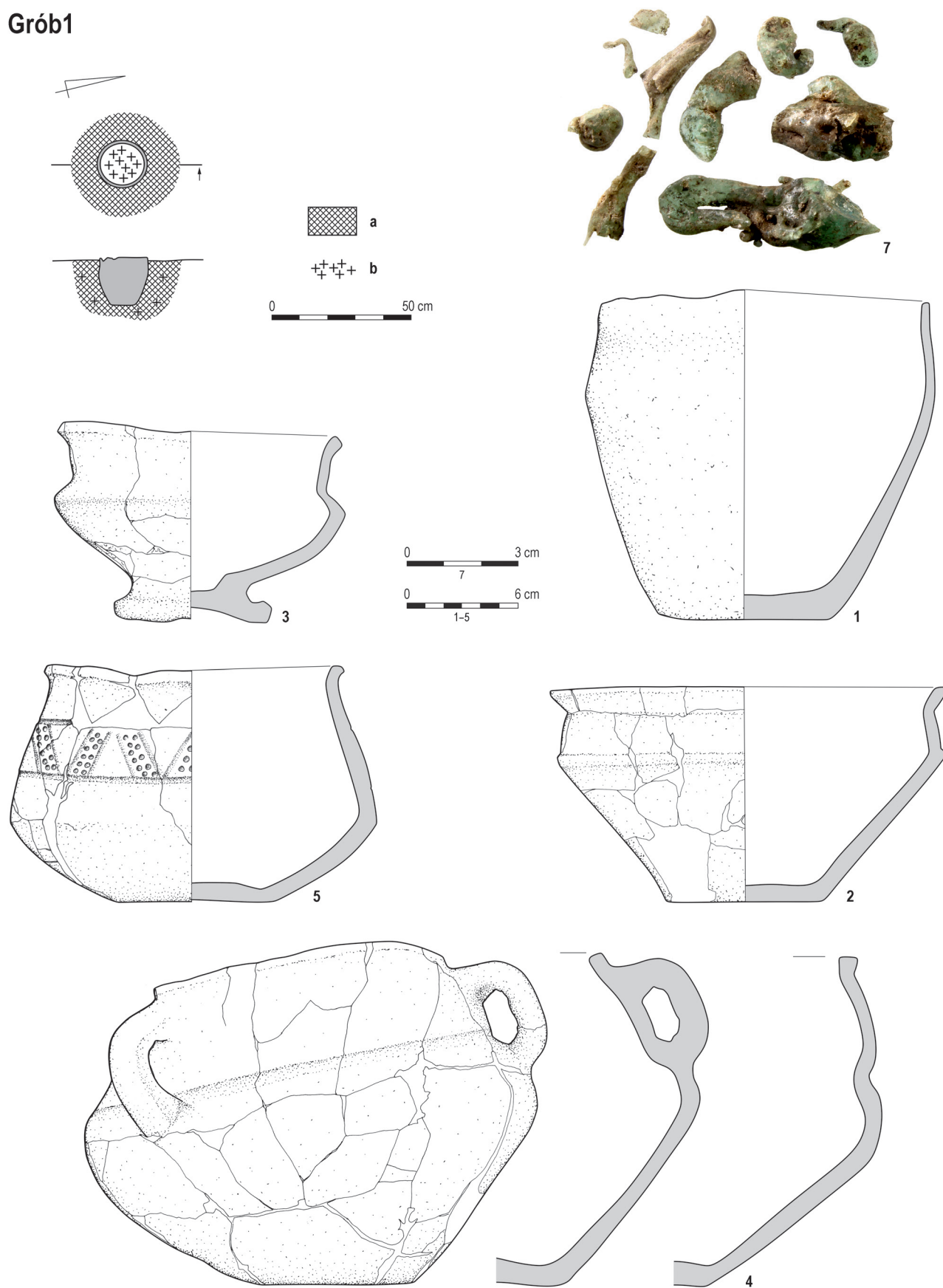
¹⁰ A. BRINKMANN 1909, 275, ryc. 177.

¹¹ A. BEZZENBERGER 1909, 65, tabl. XIII:4.

¹² Zob. np. W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 122.

Grób1

Ryc. 6. Kurki, pow. działdowski, stan. III. Obiekt 1: a – czarna ziemia; b – przepalone kości; 1–5 – glina; 7 – szkło.

Rys.: A. Czubińska (1–5). Fot. i rys.: M. Woźniak (obiekt)

Fig. 6. Kurki, Działdowo County, site III. Feature 1: a – black soil; b – burnt bones; 1–5 – clay; 7 – glass.

Do typu A.2 zbliżony jest też pucharek (Ryc. 6:3) którego analogii doszukiwać się jednak można również wśród naczyń typu A.1 z Kamieńczyka pow. wyszkowski¹³. Jego dno jest ukształtowane w stopkę. Na terenie prawobrzeżnego Mazowsza i Podlasia cecha ta jest charakterystyczna przede wszystkim dla naczyń z młodszego odcinka wczesnego okresu wpływów rzymskich. Podobne okazy znamy z cmentarzyska kultury przeworskiej w Brudnicach, pow. żuromiński, obiekty 139 i 140¹⁴. Odleglejsze stylistycznie paralele można wskazać np. w Kamieńczyku, grób 99¹⁵. Wszystkie wymienione okazy na podstawie towarzyszących im fibul typów Almgren 60–61, 120 i 7. serii V grupy datowane są na fazę B₂.

Kolejne naczynie (Ryc. 6:4) można wiązać z grupą trójdzielnych, uchatych amfor typu A.1a, bądź typu IA1 z Nadkole¹⁶. Kształtem korpusu odpowiada też typowym dla północnego Mazowsza dwuuchym garnkom z wydzieloną szyją, od których różni się tylko większą liczbą uch (zob. typy A.5.1–3). Wszystkie te formy datowane są na młodszy odcinek fazy B₁ i fazę B₂¹⁷.

Najwięcej problemów interpretacyjnych nastęrcza misa (Ryc. 6:5), która przypuszczalnie przykrywała popielnicę. Zdobiona jest w sposób typowy dla naczyń kultury przeworskiej z północnego Mazowsza, tj. rzędami kolistych dołków ujętych w ryte linie¹⁸. Wykonana jest z masy ceramicznej zbliżonej do tej, z której zrobione są pozostałe naczynia z tego grobu. Na tle innych wczesnorzymskiej ceramiki kultury przeworskiej wyróżnia się ona nisko osadzonym załosem brzuśca. Misa jest jednak dość mocno przepalona i odkształcona (ścianki i wylew nie mają pełnego obwodu). Pierwotnie mogła być nieco mniej przysadzista, ale chyba nie na tyle, aby odpowiadała „klasycznym” formom przeworskim, jak np. naczynia grupy B z Niedanowa. Na terenach wschodniego Mazowsza i Podlasia zbliżone kształtem miski rejestrowane są w grobach kultury wielbarskiej, głównie z faz C_{1b}–D¹⁹, podobieństwo to jest jednak raczej przypadkowe.

Stosunkowo duże bryłki szkła (Ryc. 6:7) znalezione w popielnicy to prawdopodobnie fragmenty stopionego naczynia.

Podsumowując, inwentarz grobu 1 można przypisać ludności kultury przeworskiej. Chronologia większości naczyń sugeruje datowanie zespołu na fazę B₂.

Obiekt 2 (Ryc. 7, 8)

Grób ciałałalny. Częściowo zniszczony, odkryty w profilu częściowo zniwelowanego pagórka. Jama w zachowanej partii szerokości około 45 cm, w przekroju nieckowata o miąższości 30 cm. Wypełnisko czarne z węglami drzewnymi. W jamie 11 naczyń (całych lub we fragmentach), z których trzy (1, 5, 7) ustawione do góry dnami. Pod nimi, w spągu jamy, przepalone kości. Materiał osteologiczny: kości ludzkie (895 g, dorosły) i nieokreślone zwierzęce²⁰ (≥167 g).

¹³ T. DĄBROWSKA 1997, 104.

¹⁴ A. SZELA 2016, tabl. X/139:3, X/140:3.

¹⁵ T. DĄBROWSKA 1997, 29, tabl. L/99:3.

¹⁶ J. ANDRZEJOWSKI 1998, 88, tabl. XCV:IA1.

¹⁷ J. ANDRZEJOWSKI 1998, 107; W. ZIEMLIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 122.

¹⁸ Zob. np. Niedanowo, groby 318, 320 i 348 (W. ZIEMLIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 62, 63, 68, tabl. CXII/320:4; CXIII/318:9; CXXVII/348:3).

¹⁹ Zob. R. WOŁĄGIEWICZ 1993, 14–15, tabl. 18–20.

²⁰ Kości zwierzęce z grobów z Kurek nie zostały poddane analizie archeozoologicznej.

Inwentarz: 1. Przepalona dwustożkowa misa gliniana, z pojedynczymi bruzdami pod wylewem i nad załosem brzuśca; powierzchnia gładka, barwy od ceglastej do szarej; średn. wylewu ok. 21–22 cm, dna 10 cm, wys. 14 cm. 2. Przepalone fragmenty dwustożkowej wazy glinianej; brzusiec zdobiony nad załosem horyzontalnym pasmem wiszących łuków lub krokwi w układzie zygzakowatym, składających się z równoległych rzędów drobnych nakłuc; powierzchnia gładka, barwy od jasnobrązowej do szarej; średn. dna 10 cm, wys. zach. 16,5 cm. 3. Lekko przepalona miseczka gliniana ze słabo zaznaczonym załosem brzuśca i bruzdą pod wylewem; brzusiec zdobiony nad załosem rzędem odcisniętych łuków i punktów; powierzchnia gładka, barwy od ceglasto-brązowej do szarej; średn. wylewu 7,5 cm, wys. 4 cm. 4. Przepalona miseczka gliniana o wklęsłym dnie i nisko osadzonym załosem brzuśca; wylew lekko wychylony lub prosty; powierzchnia gładka, barwy jasnobrązowej do pomarańczowej; średn. wylewu 8,5 cm, wys. 4 cm. 5. Przepalone fragmenty miseczki glinianej o dwustożkowym brzuścu i niewyodrębnionym wylewie; powierzchnia gładka, barwy od jasnobrązowej do szarej; średn. wylewu ok. 10 cm, dna 5 cm, wys. 5,5 cm. 6. Przepalone fragmenty misy glinianej o niewyodrębnionym wylewie i zaokrąglonym brzuścu z wyraźnie „podciętą” dolną partią korpusu; powierzchnia gładka, barwy od jasnobrązowej do ciemnoszarej; średn. wylewu ok. 18 cm, dna 8 cm, wys. 10,5 cm. 7. Przepalone fragmenty dwustożkowej misy glinianej o wychylonym wylewie i nierównym, zaokrąglonym brzuścu; powierzchnia gładka, barwy od jasnobrązowej do czarnej; średn. wylewu 18–20 cm, dna 9 cm, wys. 10,5–11 cm. 8. Przepalone fragmenty misy glinianej o wychylonym wylewie; brzusiec nierówny; zaokrąglony lub nieznacznie dwustożkowy, o cylindrycznej części nad załosem; powierzchnia gładka, barwy od jasnobrązowej do szarej; średn. wylewu 22 cm, dna 8 cm, wys. 9,5–10 cm. 9. Przepalone fragmenty naczynia glinianego o wychylonym wylewie i zaokrąglonym brzuścu; powierzchnia zniszczona, barwy od jasnobrązowej do ciemnoszarej; średn. wylewu 13 cm, dna 7 cm, wys. 10–11 cm. 10. Przepalone fragmenty małego naczynia glinianego o nieznacznie wychylonym wylewie oraz zaokrąglonym brzuścu; powierzchnia gładka, barwy ciemnoszarej; średn. wylewu 9–10 cm, dna ok. 5 cm, wys. ok. 6 cm. 11. Przepalone fragmenty naczynia glinianego o wychylonym, podkreślonym bruzdą wylewie; brzusiec zdobiony w górnej partii trzema rzędami ukośnych, elipsoidalnych odcisków układzie jodełkowym lub zygzakowatym; powierzchnia gładka, od ceglastej do szarej; średn. wylewu ok. 14 cm, wys. zach. ok. 5 cm. 12. Przepalone, niecharakterystyczne fragmenty ceramiki, w większości zapewne z naczyń 1–11.

Omówienie zespołu

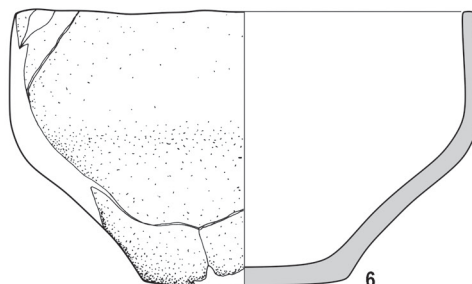
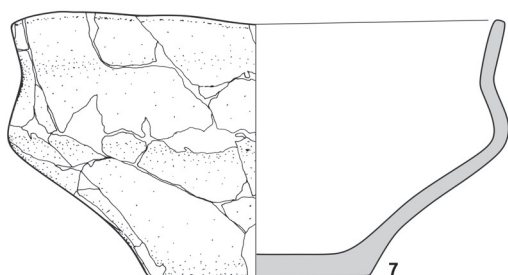
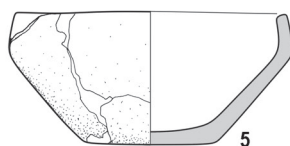
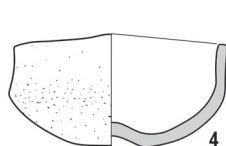
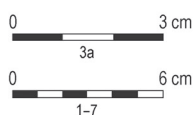
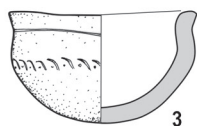
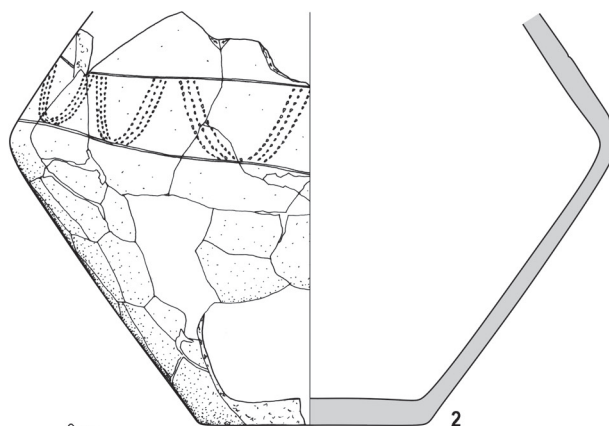
Miska (Ryc. 7:1) odpowiada typowi A.1.3, grupującemu okazy o „szy” wyodrębnionej przez wryte nad załosem brzuśca i pod wylewem horyzontalne bruzdy. W Niedanowie naczynia te umieszczane są w ramach faz B_{1b}–B₂, przede wszystkim w horyzoncie B_{1b}–B_{2a}²¹. Tak samo datowane są okazy spotykane na innych stanowiskach z północnego i wschodniego Mazowsza, np. z Dąbka, pow. mławski, stan. 29²², czy z Kamieńczyka²³.

²¹ W. ZIEMLIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 123.

²² A. MISTEWICZ 2005, 221.

²³ Typ A.4 – T. DĄBROWSKA 1997, 105.

Obiekt 2

Ryc. 7. Kurki, pow. działdowski, stan. III. Obiekt 2: 1–7 – glina. Rys.: A. Czubińska.

Fot.: A. Grabarek (obiekt), M. Woźniak (ceramika)

Fig. 7. Kurki, Działdowo County, site III. Feature 2: 1–7 – clay.

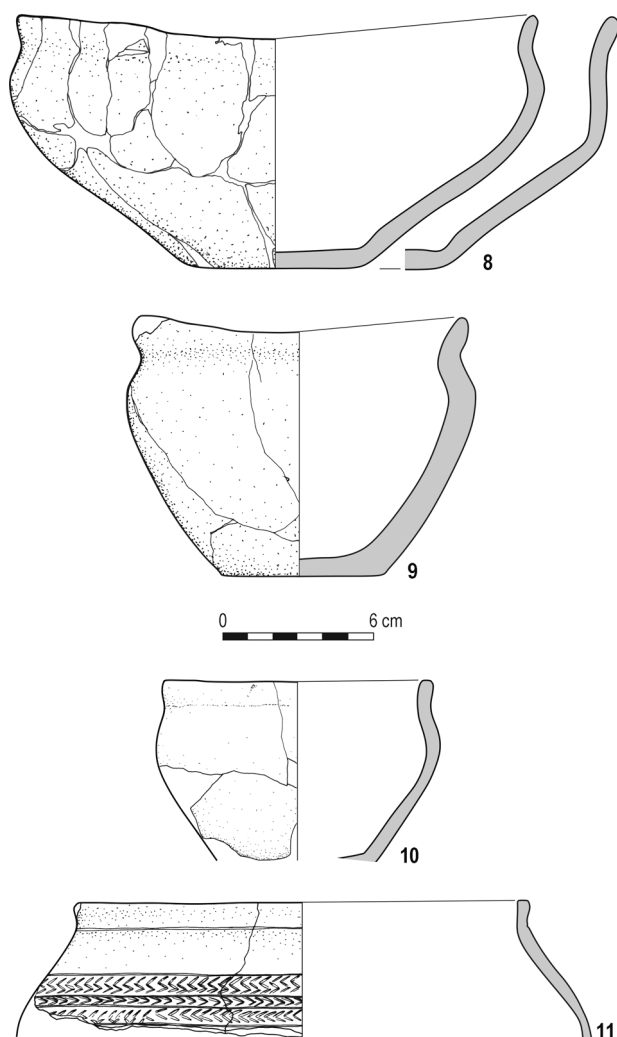
Drawing: A. Czubińska. Photo: A. Grabarek (the feature), M. Woźniak (pottery)

Dwustożkowa waza (Ryc. 7:2) odpowiada typowi B.5.1, charakterystycznemu przede wszystkim dla stadiów B_{1b} i B_{2a}²⁴. Naczynie zdobione jest rzędami nakłuć, wykonanych trój-

kątnie zakończonym szpikulcem. Tworzą one zygzakowate pasmo złożone z krokwi bądź łuków. Ten ostatni motyw, znany wprawdzie np. z grobu 275 z Niedanowa²⁵ czy grobu 24

Obiekt 2

Ryc. 8. Kurki, pow. działdowski, stan. III. Obiekt 2. 8–11 – glina.
Rys.: A. Czubińska

Fig. 8. Kurki, Działdowo County, site III. Feature 2. 8–11 – clay.
Drawing: A. Czubińska

z Gródek, pow. działdowski, stan. *Łysa/Lisia Góra*²⁶, na wczesnorzymskich naczyniach z prawobrzeżnego Mazowsza spotykany jest wyjątkowo.

Dwie miseczki można zaliczyć do grupy E, a ściślej – typów E.2.1 (Ryc. 7:3) i E.1.4b (Ryc. 7:4). W Niedanowie obie formy występują w zespołach z fazy B₂²⁷. Zbliżone naczynia z Nadkole czy Kamieńczyka²⁸ datowane są podobnie. Cechą charakterystyczną okazu o zaokrąglonym dnie (Ryc. 7:3) jest ornament: poziomy rząd półkolistych odcisków zrobionych rurkowanym narzędziem z nakłutym punktem wewnątrz łuku. Na prawobrzeżnym Mazowszu i Podlasiu naczynia kultury przeworskiej

zdobione techniką stempelkową są bardzo nieliczne. Podobne, ale nie identyczne odciski znamy np. z Niedanowa, grób 623²⁹ oraz Nowego Dłutowa (Dłutowa), pow. działdowski, grób 14³⁰.

Dwa naczynia reprezentują typ D.2. Egzemplarz mniejszy, o dwustożkowym korpusie (Ryc. 7:5), można wiązać z wariantem D.2b, natomiast większy, łagodniej profilowany (Ryc. 7:6), z wariantem D.2a. Są to formy typowe dla północnego Mazowsza, gdzie np. z Niedanowa znanych jest około 50 egzemplarzy obu wariantów³¹, zaś z Brudnic prawie 40³². Naczynia te spotykane są w zespołach z faz B₁ i B₂, głównie B_{1b}–B_{2a}³³.

Kolejne dwie misy zachowane są fragmentarycznie. Pierwsza (Ryc. 7:7) znajduje liczne odpowiedniki pośród naczyń typu B.1.3 z Kamieńczyka, datowanego tam na fazy B_{1b}–B_{2a}³⁴. Druga (Ryc. 8:8) ze względu na niejednorodny zarys brzuśca nie może być jednoznacznie sklasyfikowana – przypomina zarówno dwustożkowe miski typu B.2, jak i okazy o zaokrąglonych brzuścach typu B.3. W Niedanowie naczynia obu typów pochodzą z zespołów z faz B₁ i B₂³⁵. Zbliżone morfologicznie egzemplarze znane są też z innych wczesnorzymskich stanowisk kultury przeworskiej na Mazowszu, np. z Kamieńczyka³⁶.

Dwa naczynia o zaokrąglonych brzuścach (Ryc. 8:9,10) zbliżone są odpowiednio do typów B.4 i B.7 z Niedanowa, datowanych na fazy B_{1b}–B₂³⁷. Ostatnie, zachowane częściowo naczynie (Ryc. 8:11), zdobione jest charakterystycznym dla kultury przeworskiej motywem dookólnych pasm, składających z rzędów drobnych, ukośnych kresek, znanym np. z grobów 149, 316 i 331 z Niedanowa³⁸.

Ceramika z obiektu 2 to formy typowe dla ludności kultury przeworskiej. Większość jest charakterystyczna dla stadiów B_{1b} i B_{2a}, zatem najpewniej w tych ramach chronologicznych należy umieszczać analizowany grób.

Obiekt 10a (Ryc. 9)

Grób ciałopalny (?). Jama w zarysie w przybliżeniu kolista, o średn. ok. 40–50 cm, w przekroju nieckowata o miąższości ok. 30 cm. Wypełnisko brązowe, w części północnej i przydennej czarne z węglami drzewnymi. W jamie rozproszone fragmenty ceramiki, dwa krzemienie oraz sześć ułamków przepalonych kości³⁹.

Inwentarz: 1. Dziewięć przepalonych fragmentów ceramiki. 2. Dwa odłupki z krzemienia narzutowego, bałtyckiego, być może naturalne (zaginęły).

Omówienie zespołu

Materiał zabytkowy jest mało charakterystyczny. Fragmenty ręcznie lepionych naczyń można wiązać z okresem wpływów rzymskich, przypuszczalnie z kulturą przeworską.

²⁶ J. OKULICZ 1983, 117, ryc. 37:g.

²⁷ W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 125.

²⁸ Nadkole: typy VA4 i VB2 – J. ANDRZEJOWSKI 1998, 90, tabl. XCVI: VA4.VB2. Kamieńczyk: typy E.1.2.2 i E.2.1.2 – T. DĄBROWSKA 1997, 107.

²⁹ W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 106, tabl. CCXX/623:6.

³⁰ W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1999b, 404, ryc. 9:5.

³¹ W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 124.

³² A. SZELA 2013, 146.

³³ Zob. W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 124; J. SCHUSTER 2016, 149.

³⁴ T. DĄBROWSKA 1997, 105.

³⁵ W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 123.

³⁶ Typy B.1–3 – T. DĄBROWSKA 1997, 105.

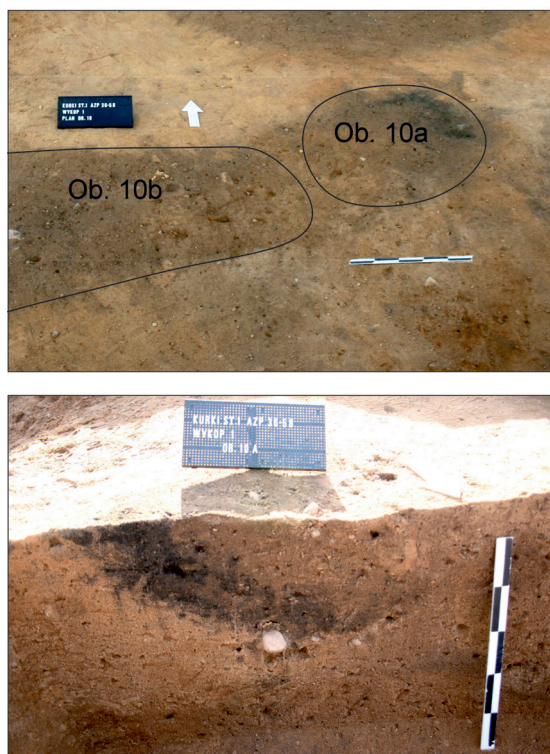
³⁷ W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 124.

³⁸ W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 34, 62, 65, tabl. XLIII/149:3, CXI/316:6, CXXI/331:1.

³⁹ Kości nie były analizowane.

Obiekt 10a

Ryc. 9. Kurki, pow. działdowski, stan. III. Obiekt 10a i część nowożytnego obiektu 10b. Fot.: A. Grabarek. Oprac.: M. Woźniak
Fig. 9. Kurki, Działdowo County, site III. Feature 10a and part of modern feature 10b. Photo: A. Grabarek. Graphics: M. Woźniak

Obiekt 23 (Ryc. 10, 11)

Grób ciałopalny. Jama w zarysie kolista, o średnicy ok. 60 cm, w przekroju nieckowata. Wypełnisko ciemnoszare z węglami drzewnymi. W jamie rozproszone fragmenty naczyń i przepalane kości. Materiał osteologiczny: kości ludzkie (741 g, dorosły).
Inwentarz: 1. Przepalane fragmenty wazy glinianej o zaokrąglonym brzuścu zdobionym w górnej partii dwoma plastycznymi listwami; pod wylewem pozostałości niewielkiego ucha; powierzchnia gładka, barwy od ceglastej do ciemnoszarej; średn. wylewu ok. 29–30 cm, wys. zach. 22 cm. 2. Silnie przepalona i odkształcona dwustożkowa misa gliniana o wychylonym wylewie; brzusiec zdobiony nad załomem rytym pasmem złożonym z grup ukośnych linii i wzorem poziomych lub ukośnych pól z pasmem krótkich kresek; wylew podkreślony bruzdą; powierzchnia zniszczona (pierwotnie gładka?), barwy od ceglastej do ciemnoszarej; średn. wylewu ok. 17–19 cm, dna 10 cm, wys. ok. 15 cm (?). 3. Przepalane fragmenty miseczki o półkulistym brzuścu, zdobionej plastycznymi listwami (pod wylewem pozioma, w dolnej partii brzuśca łukowate, o ramionach odchodzących od listy poziomej); dno prawdopodobnie wklęsłe; powierzchnia zniszczona, barwy od jasnobrązowej do szarej; średn. wylewu ok. 10 cm, wys. zach. 6,5 cm. 4. Przepalona miseczka gliniana o dwustożkowym brzuścu i wklęsłym dnie, zdobiona pod wylewem i na załomie dookólnymi bruzdami; powierzchnia gładka, barwy szarej i pomarańczowej; średn. wylewu 10 cm, dna 4,5 cm, wys. 5 cm. 5. Przepalane fragmenty kubka glinianego; powierzchnia gładka, barwy szarej i pomarańczowej; średn. dna 6 cm, wys. zach. ok. 8,5 cm. 6. Silnie prze-

palone i ułamki fragmenty naczynia glinianego o zaokrąglonym brzuścu; powierzchnia zniszczona, barwy szarej; średn. dna ok. 5 cm, wys. zach. 6 cm. 7. Fragmenty przepalanej ceramiki.

Omówienie zespołu

Waza (Ryc. 10:1) znajduje analogie pośród większych naczyń typu B.4, datowanych na fazy B_{1b}–B₂. Ma ona często spotykane na ceramice przeworskiej z prawobrzeżnego Mazowsza i Podlasia plastyczne listwy. Ornament taki zazwyczaj ogranicza się jednak do jednej listwy i ma na celu podkreślenie/wyodrębnienie szyi. Obecność dwóch lub więcej wałków, jak ma to miejsce w wypadku wazy z Kurek, rejestrowana jest nieco rzadziej, np. w grobie 68 z Garwolina, pow. loco⁴⁰, grobach 39 i 80A z Nadkole⁴¹ czy grobie 25 z Oblina, pow. garwoliński⁴².

Lepiej zachowane fragmenty naczynia wyraźnie odkształconego (Ryc. 10:2a,b) wskazują, że było ono dwustożkowe, z załomem powyżej połowy wysokości i miało nieznacznie podciętą dolną partię brzuśca (Ryc. 10:2c). Naczynia takie – np. misy typu B.2 lub wazy typu B.5.1 z Niedanowa⁴³ – są dość licznie spotykane we wczesnorzymskich grobach kultury przeworskiej z północnego Mazowsza.

Kolejne naczynie (Ryc. 11:4) to typowa dla fazy B₂ miska typu E.2.1 (zob. wyżej).

Miseczka zdobiona plastycznymi listwami (Ryc. 10:3) odpowiada kształtem wczesnorzymskim naczyniom typu E.1.2. Specyficzny ornament pozwala uznać ją za gliniane naśladownictwo rzymskich naczyń szklanych, w tym wypadku żeberkowatych mis typu Eggers 181–183. Na terenach prawobrzeżnego Mazowsza i Podlasia spotykane są one dość rzadko. Większość to okazy z ornamentem rytym⁴⁴. Misy z dekoracją plastyczną pochodzą z grobu 4 ze Zgliczyna-Pobodzego, pow. żuromiński⁴⁵, i z grobu 12 z Dąbka, stan. 29⁴⁶. Gliniane repliki szklanych *Rippenschalen*, o różnym stopniu odzwierciedlenia wzoru, spotykane są głównie w zachodniej części kultury przeworskiej i w południowych Czechach⁴⁷. Najbliższe pod względem zdobienia analogie dla okazu z Kurek pochodzą ze Śląska, np. z grobu z Nosocic, pow. głogowski (dawn. *Noßwitz, Kr. Glogau*)⁴⁸ i z środkowej Polski, np. z Siemiechowa, pow. łaski, grób 36⁴⁹. Miski z plastycznymi żeberkami datowane są głównie na fazę B₂⁵⁰.

Obiekt 23 uznać trzeba zatem za grób kultury przeworskiej z fazy B₂.

Obiekt 30 (Ryc. 12)

Zniszczony (?) grób ciałopalny. Jama w zarysie owalna o wym. 90×70 cm, w przekroju nieckowata o miąższości 70 cm. Wypełnisko w stropie części północnej szare, obok i niżej

⁴⁰ A. NIEWĘGŁOWSKI 1991, 60, ryc. 42:a.

⁴¹ J. ANDRZEJOWSKI 1998, 25, 35, tabl. XXV/39:1, LII/80A:1.

⁴² K. CZARNECKA 2007, 16, tabl. XIX/25:4.

⁴³ W. ZIEMLIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 123, 124.

⁴⁴ Ostatnio J. SCHUSTER 2016, 150–153, ryc. 16.

⁴⁵ J. SCHUSTER 2016, 149, ryc. 10:3, 13.

⁴⁶ A. MISTEWICZ 2006, 158, tabl. II:3.

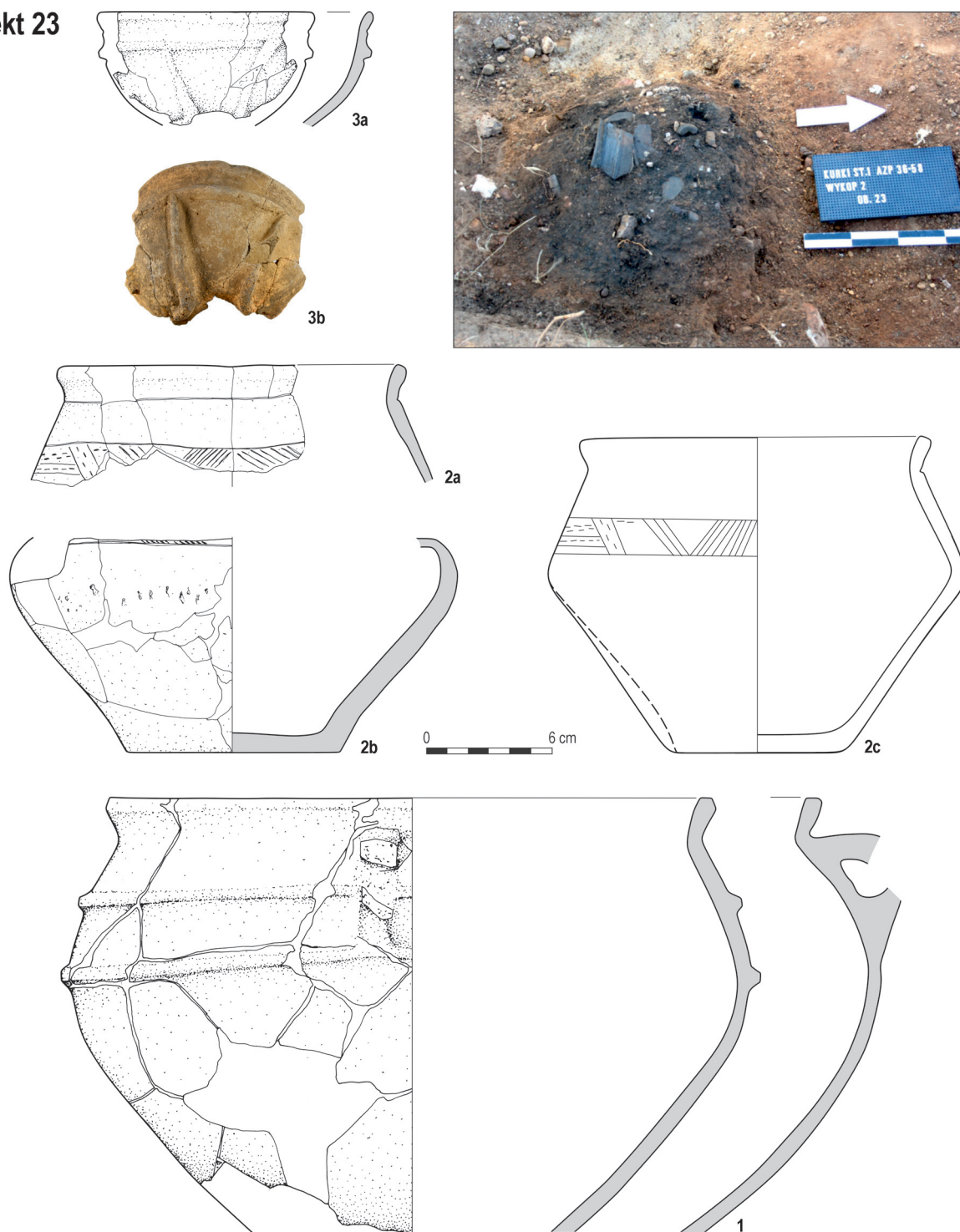
⁴⁷ A. MISTEWICZ 2006; M. HEGEWISCH 2006, 209–210, ryc. 6:A; por. J. SCHUSTER 2016, 149–153, ryc. 16.

⁴⁸ M. JAHN 1922, 24, ryc. 8; K. TACKENBERG 1925, 50, tabl. 23:3.

⁴⁹ M. JAŹDŹEWSKA, W. SICIŃSKI 2017, 30, ryc. 39:1.

⁵⁰ A. MISTEWICZ 2006, 162.

Obiekt 23

Ryc. 10. Kurki, pow. działdowski, stan. III. Obiekt 23: 1–3 – glina. Rys.: A. Czubińska (1–3a), M. Woźniak (2c).

Fot.: A. Grabarek (obiekt), M. Woźniak (ceramika)

Fig. 10. Kurki, Działdowo County, site III. Feature 23: 1–3 – clay. Drawing: A. Czubińska (1–3a), M. Woźniak (2c).

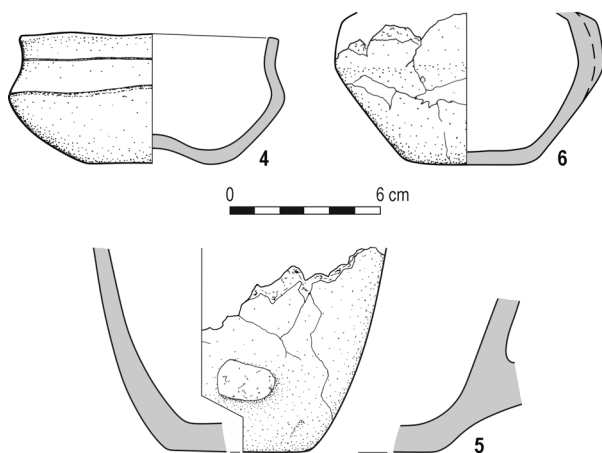
Photo: A. Grabarek (the feature), M. Woźniak (pottery)

żółtoszare, w spągu pomarańczowe. W szarej warstwie okucie, nieco przepalonych kości i fragmenty ceramiki. Brak informacji o obecności zabytków i kości w warstwach żółtoszarej i pomarańczowej. Niewykluczone, że obiekt 30 obejmuje: część grobu ciepłopalnego (szara warstwa) i naruszający go młodszy obiekt o innym charakterze (warstwa żółtoszara

i pomarańczowa). Materiał osteologiczny: kości ludzkie (ok. 250 g, płeć i wiek nieokreślone) oraz jeden fragment nieokreślonej kości zwierzęcej.

Inwentarz: 1. Przepalone fragmenty miseczki glinianej o lekko zaokrąglonym brzuścu i wyodrębnionym bruzdą wylewie; powierzchnia zniszczona, barwy szarej; średn. wylewu ok.

Obiekt 23

Ryc. 11. Kurki, pow. działdowski, stan. III. Obiekt 23. 8–11 – glina. Rys.: A. Czubińska

Fig. 11. Kurki, Działdowo County, site III. Feature 23. 8–11 – clay. Drawing: A. Czubińska

7 cm, dna 4,5 cm. wys. 5 cm. 2. Fragmenty naczynia glinianego o zaokrąglonym brzuścu i lekko wychylonym wylewie; powierzchnia gładka, barwy od brązowej do szarej; średn. wylewu ok. 10,5 cm, wysokość zach. 7,5 cm. 3. Kilkanaście przepalonych, niecharakterystycznych fragmentów ceramiki. 4. Żelazne kółko ze skuwką; średn. kółka 4 cm.

Omówienie zespołu

Żelazne kółko ze skuwką (Ryc. 12:4) to przypuszczalnie okucie przedmiotu zrobionego z materiału organicznego. Określenie jego funkcji jest trudne, jako że w zespole nie natrafiono na inne zabytki, które mogłyby pozwolić na identyfikację przedmiotu, do którego było ono przytwierdzone. Podobnym kółkom, znajdującym dość często wraz z innymi metalowymi elementami pojemników drewnianych, przypisuje się rolę uchwytów⁵¹. Egzemplarze odkryte w grobach z bronią interpretowane bywają jako okucia tarczy⁵².

Materiał ceramiczny z obiektu jest mało charakterystyczny. Miseczka (Ryc.12:1) przypomina okazy typu B.8, bliższa klasyfikacja drugiego naczynia (Ryc. 12:2) nie jest możliwa. Oba naczynia nie mogą być datowane dokładniej niż w obrębie wczesnego okresu wpływów rzymskich⁵³.

Obiekt 30 uznać należy za prawdopodobnie zniszczony grób kultury przeworskiej z wczesnego okresu wpływów rzymskich.

Znaleziska luźne (Ryc. 3)

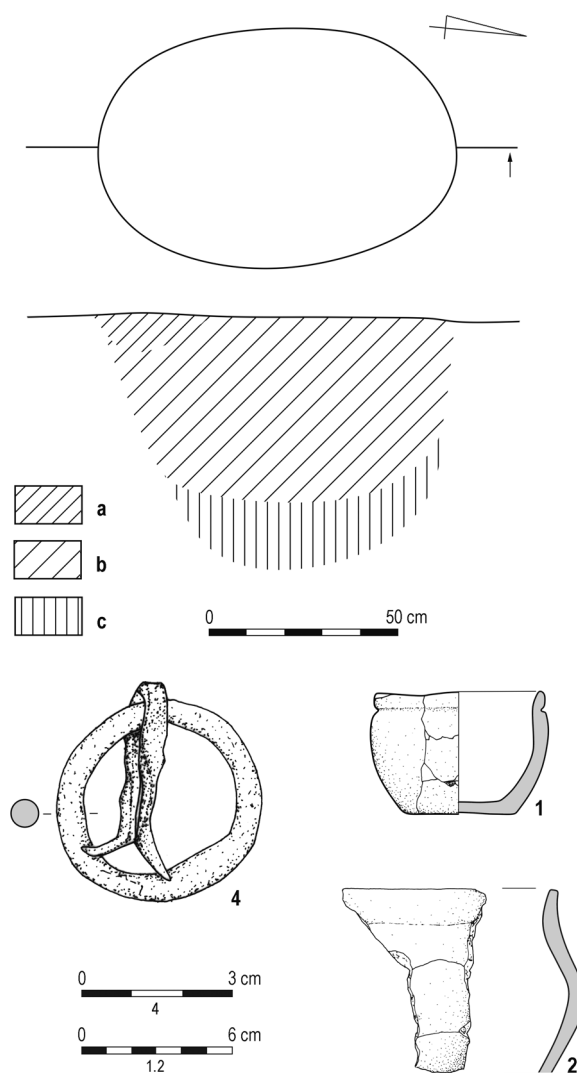
1. Nadtopiony paciorek z niebieskiego, przezroczystego szkła. Średn. 2 cm, wys. 0,9 cm. 2. Fragment skorodowanego okucia złożonego z dwóch blaszek połączonych nitami. Długość nitu 1 cm, szer. blaszek 0,9 cm, długość zach. blaszek 0,9–1 cm. 3. Lekko przepalona miseczka gliniana o dwustożkowym brzuścu,

⁵¹ Zob. K. CZARNECKA 2007, 93.

⁵² Ostatnio M. KORDOWSKA, K. KOWALSKA 2018, 54 – tam starsza literatura.

⁵³ Por. W. ZIEMLIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 124.

Obiekt 30

Ryc. 12. Kurki, pow. działdowski, stan. III. Obiekt 30.

1, 2 – glina; 4 – żelazo. a – szara ziemia; b – żółtoszara ziemia; c – pomarańczowa ziemia. Rys.: A. Czubińska (1, 2, 4), M. Woźniak (obiekt – na podstawie dokumentacji polowej)

Fig. 12. Kurki, Działdowo County, site III. Feature 30. 1, 2 – clay; 4 – iron. a – grey soil; b – yellowish grey soil; c – orange soil. Drawing: A. Czubińska (1, 2, 4), M. Woźniak (the feature – based on field drawings)

z brudą pod wychylonym wylewem; powierzchnia gładka, barwy od ceglastej do szarej. Średn. wylewu 9,5–10 cm, dna 4,7 cm, wys. 5,2–5,5 cm.

Szklany paciorek odkryty w pobliżu obiektu 1 (Ryc. 3:1) odpowiada typowi TM30. Na wschodnim Mazowszu i Podlasiu analogiczne okazy spotykane są we wczesnorzymskich grobach kultury przeworskiej oraz – przede wszystkim – w obiektach kultury wielbarskiej z faz C–D⁵⁴.

Okucie znalezione ponad obiektem 2 zachowane jest szczątkowo (Ryc. 3:2). Niewielka odległość dzieląca obie blaszki wskazuje, że umocowane było ono do cienkiego przedmiotu,

⁵⁴ M. TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA 1985, 18, 29, 169, tab. 8, tabl. 1:30, 24.

np. rzemienia. Widoczne na jednej z blaszek łukowate wycięcie świadczy, iż znajdował się tam otwór. Miseczka, na którą natarfiono przy tym samym obiekcie (Ryc. 3:3), to naczynie kultury przeworskiej. Znajduje analogie wśród dwustożkowych wariantów miniaturowych naczyń typu B.8 (zob. np. Niedanowo, grób 274)⁵⁵.

CHARAKTERYSTYKA MATERIAŁÓW

Omówione wyżej zespoły to groby ludności kultury przeworskiej. Obiekty 23, 30 i przypuszczalnie 10a to pochówki jamowe z materiałem kostnym rozproszonym w wypełniskach zawierających pozostałości stosu. W obiekcie 2 szczątki ludzkie znajdowały się na dnie jamy; nakryte były trzema naczyniami ustawionymi dnami do góry. Taki układ jest charakterystyczny dla północno-mazowieckich nekropoli kultury przeworskiej. Na największym cmentarzysku regionu, w Niedanowie, odkryto kilkanaście grobów tego typu, a liczba naczyń przykrywających kości wahała się tu od jednego do pięciu⁵⁶. Dalsze analogie można wskazać w pobliskich Gródkach, stan. *Łysal/Lisia Góra* (dawn. *Grodtken „Kahlen Berg”/„Fuchsberg”*; Kr. *Neidenburg*), groby I, 13B, 41⁵⁷, czy Bartkach, pow. nidzicki (dawn. *Bartken-gut*, Kr. *Neidenburg*)⁵⁸. Datowanie większości takich grobów zamyka się w ramach faz B_{1b}-B_{2a}⁵⁹, co odpowiada metryce obiektu z Kurek. Obiekt 1 to grób z popielnicą nakrytą (?) innym naczyniem i umieszczoną w jamie z resztkami stosu i kilkoma naczyniami (całymi lub we fragmentach). Tego typu obiekty, najczęściej jednak z popielnicami innego kształtu, spotykane są na lokalnych cmentarzyskach dość często⁶⁰.

Szczątki ludzkie znaleziono w czterech grobach⁶¹. W obiektach 1 i 2 pochowano osoby dorosłe, w obiekcie 23 starsze dziecko lub osobę młodocianą (9–15 lat); płci i wieku osoby z obiektu 30 nie udało się określić. W dwóch wypadkach (ob. 2 i 30) wśród szczątków ludzkich znajdowały się przepalone kości zwierzęce⁶². Pochówki wyposażone były dość skromnie, głównie w ceramikę. Odkryte materiały pozwalają datować je na wczesny okres wpływów rzymskich, najpewniej w ramach faz B_{1b}-B₂.

* * *

Nekropola w Kurkach należy do lokalnego, nidzicko-działdowskiego skupienia osadniczego kultury przeworskiej (Ryc. 13). W tej miejscowości zarejestrowano jeszcze jedno cmentarzysko przeworskie, położone ok. 1,5 km na południe od stanowiska III⁶³. We wrześniu 1926 roku Edward Netz *natrafił podczas prac rolnych* – zresztą nie po raz pierwszy – na

urny⁶⁴, niewiele później za stodołą Netzów rozkopano dwa groby popielnicowe⁶⁵. Pozyskane wówczas zabytki zasiliły kolekcję Muzeum Mazurskiego w Działdowie⁶⁶. Tam naszkicował je Józef Kostrzewski, który odwiedził muzeum działdowskie przy okazji *podróży w celach archeologicznych (...) do Kurkowa* (Kurek) w sierpniu 1927 roku⁶⁷. W wydanym dekadę później przewodniku po powiecie działdowskim Emilia Sukertowa wspomina, że *na obszarach Kurków odkopano grób skrzynkowy, wydobyto przypadkowo urny*⁶⁸. O ile informacja o urnach odnosi się zapewne do znalezisk z 1926 roku, to wzmianka o odkryciu grobu skrzynkowego jest *novum* nieznanym potwierdzenia w innych źródłach.

Zabytki z Kurek przechowywane były w zbiorach działdowskiego muzeum najpewniej do września 1939 roku. Ich dalsze losy są nieznanne. W czerwcu 1940 roku do Kurek przyjechał Dietrich Bohnsack – niemiecki archeolog, który interesował się osadnictwem z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich na ziemiach nidzickiej i działdowskiej⁶⁹. Celem podróży była weryfikacja informacji, którą znalazł w przewodniku Sukertowej⁷⁰. W Kurkach spotkał się on z *Frau Netz*, która zapamiętała, że *dass vor etwa 10 Jahren ein Herr, anscheinend aus Posen, 8 Tage lang hinter der Scheune grub*. Owym panem z Poznania raczej nie mógł być nikt inny jak Józef Kostrzewski, natomiast wzmianka o prowadzonych przezeń wykopaliskach jest zapewne pomyłką⁷¹ – wiemy, że wspomniane już wyżej dwa groby ciałopalne odkrył, *po wykopaniu rowu 10 metrów szerokiego (...), p. Pawłowski z Działdowa*⁷². Z notatki Bohnsacka jasno wynika, że on sam nie znał charakteru materiałów z Kurek. Na podstawie danych z literatury uznał, że rozkopano tam grób z okresu lateńskiego (*latènezeitliches Steinkistengrab*). Wskazuje to, że w czerwcu 1940 zbiory archeologiczne dawnego Muzeum Mazurskiego były wciąż ukryte albo już zniszczone i lub rozproszone⁷³.

⁶⁴ „Słowo Pomorskie” nr VI/215 z 18.09.1926, 7.

⁶⁵ „Gazeta Mazurska” nr 5/38 z 17.10.1926, 148.

⁶⁶ Placówka została otwarta w siedzibie Mazurskiego Domu Ludowego w Działdowie w lipcu 1927 roku (J. JASIŃSKI 1971, 199). Tam też zdeponowana była kolekcja przyszłego muzeum, w tym materiały z Kurek, przed jego uruchomieniem.

⁶⁷ *SPRAWOZDANIE DYREKCJI...* 1929, 118; por. E. SUKERTOWA 1928, 25.

⁶⁸ E. SUKERTOWA 1937, 18.

⁶⁹ Zob. D. BOHNSACK 1938.

⁷⁰ *In dem historischen Führer (polnisch geschrieben) durch den Kreis Soldau von E. Sukertowa wird auf S. 18 erwähnt, dass in Kurki ein Steinkistengrab ausgegraben war, das Urnen enthielt.* (MVF PM-A 1956, Bd. 1).

⁷¹ Brak danych świadczących, że Kostrzewski prowadził w Kurkach jakiegokolwiek badania archeologiczne (zob. J. KOSTRZEWSKI 1970; por. A. PRINKE 2014). E. SUKERTOWA (1928, 25) wspomina wprawdzie, że *Na gruntach Netzów kopali już Niemcy*, nie udało nam się jednak znaleźć żadnego potwierdzenia tej informacji. Kurek nie wymienia w swoim atlasie starożytności pruskich E. HOLLACK (1908), wiadomości o odkryciach w tej miejscowości brak też u innych badaczy zainteresowanych osadnictwem starożytnym w południowej części ówczesnych Prus Wschodnich (zob. np. E. BLUME 1912; 1915; C. Engel 1935b).

⁷² „Gazeta Mazurska” nr 38 z 17.10.1926, 148.

⁷³ W sierpniu 1939 roku Emilia Sukertowa-Biedrawina podjęła, wraz z mężem Józefem Biedrawą, próbę zabezpieczenia zbiorów placówki. Część z nich zakopano przy muzeum, część wywieziono do Warszawy, do mieszkania Sukertowej-Biedrawiny przy ul. Hożej. Wśród tych ostatnich były zbiory numizmatyczne (ok. 250 monet) i brązowa główka

⁵⁵ W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 54, tabl. XCI/274:5.

⁵⁶ Oprócz nich odkryto tam też kilka pochówków w popielnicach ustawionych dnami do góry (W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 126–127).

⁵⁷ E. HOLLACK 1909a, 360; J. OKULICZ 1983, 101, 139, ryc. 20, 58.

⁵⁸ C. ENGEL 1935a, 45, ryc. 1, 2.

⁵⁹ W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 127.

⁶⁰ Zob. J. OKULICZ 1983, 178–179; W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 127.

⁶¹ Stan zachowania kości z obiektu 10a nie pozwolił na określenie ich przynależności gatunkowej (ludzkie?, zwierzęce?).

⁶² Por. przyp. 4.

⁶³ J. KOSTRZEWSKI, *Kartoteka*, teka 15; MVF PM-A 1956, Bd. 1; E. SUKERTOWA 1928, 25; 1937, 18.

Ryc. 13. Stanowiska kultury przeworskiej nad górną Działdówką. 1 – Kurki stan. III; 2 – Kurki, stan. z 1926 roku; 3 – Książ Dwór; 4 – Pierławki; 5 – Gródki, stan. *Zwierzyniec*; 6 – Gródki, stan. *Lysa/Lisia Góra*; 7 – Gródki, stan. *Borek*; 8 – Rutkowiec [bez lokalizacji]; 9 – Turza Mała; 10 – Wielki Łęck; 11 – Nowe Dłutowo – wszystkie w pow. działdowskim. Oprac.: M. Woźniak

Fig. 13. Przeworsk Culture sites on the upper Działdówka River. 1 – Kurki III; 2 – Kurki, site from 1926; 3 – Książ Dwór; 4 – Pierławki; 5 – Gródki, site *Zwierzyniec*; 6 – Gródki, site *Lysa/Lisia Góra*; 7 – Gródki, site *Borek*; 8 – Rutkowiec [non-localized]; 9 – Turza Mała; 10 – Wielki Łęck; 11 – Nowe Dłutowo – all in Działdowo County. Graphics: M. Woźniak

Z kartoteki Kostrzewskiego wiemy, że inwentarz grobu z maja 1926 tworzyły fragmenty naczyń glinianych (m.in. naczynia na nóżce i naczynia o zaokrąglonym brzuścu), paciorek z zielonego szkliwa⁷⁴, żelazna sprzączka o jednodzielnej, półokrągłej ramie i żelazna ostroga kabłąkowa o wielobocznym bódźcu (Ryc. 14:A). Ta ostatnia odpowiada młodszemu stylizacyjnie wariantom typu C1 według Ginalskiego, charakterystycznym dla młodszego stadium fazy B₁, a być może też wczesnego stadium fazy B₂⁷⁵. W drugim grobie (z sierpnia 1926

roku) miano znaleźć część żelaznego kółka, fragmenty przedmiotów z żelaza (opisane jako *żel. rękój noża?* oraz *czy fragm klingi noża żel?*)⁷⁶, przęślik gliniany, ułamki dużego przepalonego naczynia glinianego ze *zgrub brzegiem* oraz glinianą miseczkę o wklęsłym dnie, zdobioną w dolnej partii pięcioma grupami rozchodzących się promieniście linii (Ryc. 14:B). Ta ostatnia znajduje odpowiedniki pośród misek typu E.2.1 z fazy B₂; jej specyficzny ornament można chyba uznać ją za swoiste naśladownictwo naczyń szklanych.

Z okolic Działdowa znanych jest kilka dalszych cmentarzysk kultury przeworskiej. W większości są to obiekty rozpoznane w niewielkim stopniu, często jeszcze w początkach XX wieku. 2 km na północ od cmentarzyska w Kurkach, stan. III, po drugiej stronie doliny Działdówki, położone było cmentarzysko w Książ Dworze⁷⁷, a ok. 2 km na północny zachód nekropola

byka z Burkatu, pow. działdowski (por. W. ANTONIEWICZ 1931), które niedługo później skonfiskowali Niemcy. Gdzie trafiły inne zabytki archeologiczne, nie wiadomo. Ekspozyty zakopane w ogrodzie przy muzeum zniknęły, natomiast spośród pozostałych rzeczy ukrytych w Warszawie ocalały chyba jedynie roczniki „Gazety Mazurskiej” i kalendarze (E. SUKERTOWA-BIEDRAWINA 1965, 233–234, 241–243, 265–266). (*Nota bene*, w nieznanych okolicznościach w latach 70. XX wieku na strychu budynku, w którym mieściło się muzeum, odnaleziono kafle mazurskie, które obecnie są przechowywane w Muzeum Mazurskim w Szczytnie.) W dzisiejszym Muzeum Pogranicza w Działdowie brak jakichkolwiek materiałów z kolekcji dawnego Muzeum Mazurskiego (uprzejma informacja Pana Grzegorza Kluczka z tejże placówki).

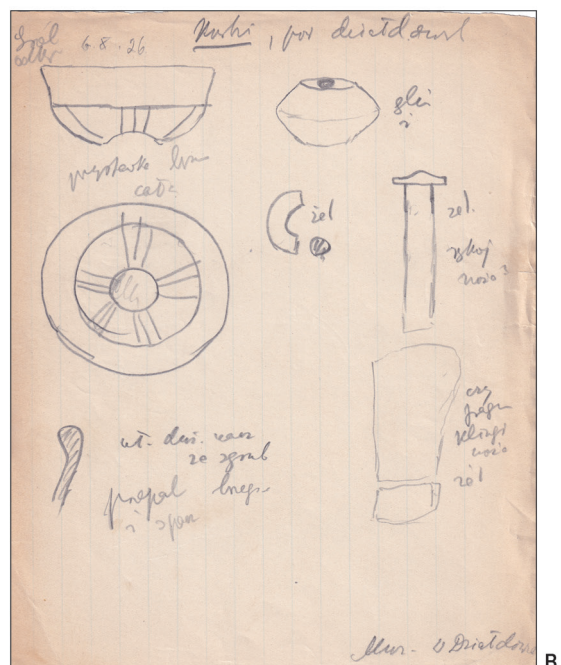
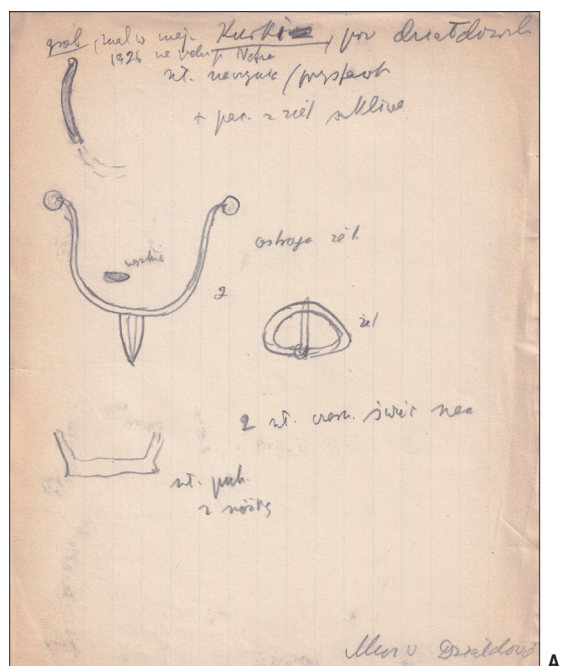
⁷⁴ EMILIA SUKERTOWA (1928, 25) opisuje przedmiot jako *paciorek szklany w kształcie ziarna fasoli barwy ciemno-bursztynowej*.

⁷⁵ J. GINALSKI 1991, 58.

⁷⁶ Według EMILII SUKERTOWEJ (1928, 25) był to *niewielki mieczyk*. Trudno dla niego (głowica rękojeści!) wskazać jednak jakiegokolwiek starożytny analogie. Prawdopodobnie jest to przedmiot o młodszej metryce, który włączono do inwentarza obiektu przez przypadek (np.: znalezione go w pobliżu obiektu kultury przeworskiej i uznano *a priori* za część wyposażenia). Stawia to pod znakiem zapytania zawartość całego zespołu.

⁷⁷ A. BRINKMANN 1909.

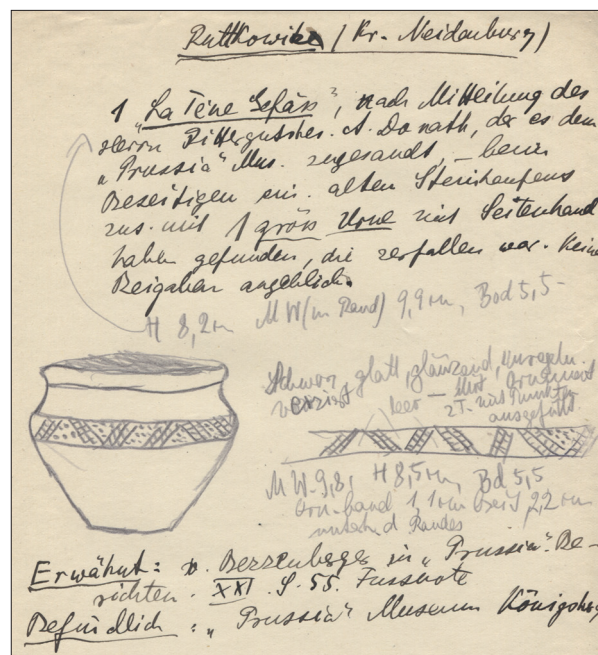

Ryc. 14. Kurki, pow. działdowski. Materiały z cmentarzyska odkrytego w 1926 roku: A – grób z maja; B – grób z sierpnia. Wg: J. KOSTRZEWSKI, Kartoteka, teka 15. Skany w skali 1:2
 Fig. 14. Kurki, Działdowo County. Objects from a cemetery discovered in 1926: A – grave unearthed in May (A); grave unearthed in August (B). After: J. KOSTRZEWSKI, Kartoteka, portfolio 15. Scanned in 1:2

w Pierławkach⁷⁸. Z okolic wsi Gródko, ok. 9 km na zachód od Działdowa, znane są trzy cmentarzyska⁷⁹, w tym dwa badane wykopaliskowo także po drugiej wojnie światowej. Niewiele wiadomo o nieodległym od Gródek stanowisku w Rutkowicach, pow. działdowski (dawn. Ruttkowitz, Kr. Neidenburg).

⁷⁸ A. GRZYMKOWSKI 1981.

⁷⁹ E. HOLLACK 1909a; J. OKULICZ 1983.

Ryc. 15. Szkic naczyńia i opis znalezisk z Rutkowic, pow. nidzicki. Wg: J. KOSTRZEWSKI, Kartoteka, teka 16. Skan w skali 1:2
 Fig. 15. Sketch of a vessel and description of finds from Rutkowice, Nidzica County. After: J. KOSTRZEWSKI, Kartoteka, portfolio 16. Scanned in 1:2

W XIX wieku przy rozbieraniu eines alten Steinhaufens⁸⁰ odkryto dwa naczynia gliniane, z których większe – dwuucho garnek – uległo zniszczeniu, a mniejsze przekazano do Prussia-Museum w Królewcu⁸¹, gdzie naszkicował je Józef Kostrzewski (Ryc. 15). Jest to małe, najpewniej trójdzielne naczynko zbliżone do typu A.3, z faz A₃/B₁-B₁⁸². Kilka kilometrów na zachód od Gródek i Rutkowice zlokalizowane są cmentarzyska z Wielkim Łęcku⁸³, Turzy Małej⁸⁴ i najdalej wysunięta na południowy zachód nekropola tego skupienia – w Nowym Dłutowie, pow. działdowski⁸⁵.

Materiały odkryte na tych stanowiskach poświadczają zwarte osadnictwo kultury przeworskiej w obu fazach wczesnego okresu wpływów rzymskich. Zespoły z młodszego okresu przedrzymskiego są tu nieliczne⁸⁶, a wszystkie należy odnosić do fazy A₃. Skąpa baza źródłowa powoduje, iż trudno w tej chwili ocenić, czy tereny te rzeczywiście zostały zasiedlone przez ludność kultury przeworskiej z pewnym opóźnieniem w stosunku do obszarów

⁸⁰ Badacze niemieccy interpretowali je jako krąg kamienny, zestawiając z podobnymi konstrukcjami odkrytymi na lokalnych cmentarzyskach z okresu wpływów rzymskich (np. A. BEZZENBERGER 1909, 64), bądź jako grobowiec z późnej epoki brązu (C. ENGEL 1935b, 334; por. H. URBANEK 1941, 31–32).

⁸¹ J. HEYDECK 1900, 55, przyp. 1; zob. też Prussia 21, 1896–1900 (1900), 357.

⁸² W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1999a, 122.

⁸³ A. BEZZENBERGER 1909.

⁸⁴ E. HOLLACK 1909b.

⁸⁵ W. ZIEMIŃSKA-ODOJOWA 1999b.

⁸⁶ Książę Dwór, groby 12 i 21 – A. BRINKMANN 1909, 276–277, 281, ryc. 184, 185; Gródko, stan. Łysa/Lisia Góra, grób II – E. HOLLACK 1909a, 360–362, tabl. LV.

śasiadnich (np. tych nad Nidą czy w okolicach Mławy), czy jest to rezultatem braku zaawansowanych badañ archeologicznych.

Marcin Woźniak
Muzeum Starożytnego Hutnictwa Mazowieckiego
im. Stefana Woydy
Pl. Jana Pawła II 2
PL 05-800 Pruszków
marcin.wozniak@yahoo.pl
<https://orcid.org/0000-0003-0488-8935>

Artur Grabarek
Wydział Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego
Krakowskie Przedmieście 26/28
PL 00-927 Warszawa
a.grabarek@uw.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0003-2670-4519>

Received: 28.02.2020 / Revised: 19.04.2020 / Accepted: 22.04.2020

BIBLIOGRAFIA

ARCHIWALIA

- J. Kostrzewski, *Kartoteka*: archiwum Józefa Kostrzewskiego w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze
MVF PM-A: archiwum byłego *Prussia-Museum* w Królewcu, w *Museum für Vor- und Frühgeschichte* w Berlinie.

LITERATURA

- ALMGREN O. 1923: *Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinzialrömischen und südrussischen Formen*, Mannus-Bibliothek 32, Leipzig².
- ANDRZEJOWSKI J. 1998: *Nadkole 2. A Cemetery of the Przeworsk Culture in Eastern Poland*, Monumenta Archaeologica Barbarica V, Warszawa.
- ANTONIEWICZ W. 1931: *Bronzowa główka wołu z Burkat pod Działdowem*, „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne” XIII (1930), 86–90.
- BEZZENBERGER A. 1909: *La Tène-Gräberfeld bei Gr. Lensk, Kr. Neidenburg*, Prussia 22 (1900–1904), 63–70.
- BLUME E. 1912: *Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit. Teil I: Text*, Mannus-Bibliothek 8, Würzburg.
- BLUME E. 1915: *Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit. Teil II: Material*, Mannus-Bibliothek 14, Würzburg.
- BOHNSACK D. 1938: *Die Germanen im Kreise Neidenburg*, „Alt-Preußen” 3/3, 67–79.
- BRINKMANN A. 1909: *Gräberfeld bei Niederhof*, Prussia 22 (1900–1904), 267–295.
- CZARNECKA K. 2007: *Oblin. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur in Südmasowien*, Monumenta Archaeologica Barbarica XIII, Warszawa.
- DĄBROWSKA T. 1997: *Kamieńczyk. Ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur in Ostmasowien*, Monumenta Archaeologica Barbarica III, Kraków.
- EGGERS H.J. 1951: *Der römische Import im freien Germanien*, Atlas der Urgeschichte I, Hamburg.
- ENGEL C. 1935a: *Ein wandalisches Gräberfeld bei Bartkengut (Kreis Neidenburg)*, „Alt-Preußen” 1/2, 44–46.
- ENGEL C. 1935b: *Vorgeschichte der altpreußischen Stämme. Untersuchungen über Siedlungstätigkeit und Kulturgruppen im vorgeschichtlichen Ostpreußen*, tom I, Königsberg Pr.
- GINALSKI J. 1991: *Ostrogi kabłąkowe kultury przeworskiej. Klasyfikacja typologiczna*, PArch 38, 53–84.
- GRZYMKOWSKI A. 1981: *Ślady cmentarzyska Pierławkach koło Działdowa*, Mławska Kronika Archeologiczno-Numizmatyczna 4, Mława, 17–21.
- HEGEWISCH M. 2006: *Germanische Adaptionen römischer Importgefäße*, BerRGK 86 (2005), 197–348.
- HEYDECK J. 1900: *Ein Gräberfeld aus der la Tène-Periode bei Taubendorf, Kreis Neidenburg*, Prussia 21 (1896–1900), 52–57.
- HOLLACK E. 1908: *Erläuterungen zur vorgeschichtlichen Übersichtskarte von Ostpreußen*, Berlin-Glogau.
- HOLLACK E. 1909a: *Das Gräberfeld auf dem Kahlen Berg (Łysa Góra), al. Fuchsberg (Lisia Góra) bei Grodtken*, Prussia 22 (1900–1904), 356–363.
- HOLLACK E. 1909b: *Das Gräberfeld bei Kl. Tauersee, Kr. Neidenburg*, Prussia 22 (1900–1904), 363–364.
- JAHN M. 1922: *Neue Funde aus der Kaiserzeit*, „Altschlesien” 1, 13–25.
- JASIŃSKI J. 1971: *Z działalności Emilii Sukertowej-Biedrawiny*, „Komunikaty Warmińsko-Mazurskie” 1971/2–3, 187–215.
- JAŹDŹEWSKA M., SICIŃSKI W. 2017: *Siemiechów stanowisko 2, województwo łódzkie. Cmentarzysko i osada kultury przeworskiej*, Łódź.
- KORDOWSKA M., KOWALSKA K. 2018: *Łęgonice Małe, stan. II. Cmentarzysko kultury przeworskiej nad dolną Pilicą*, Monumenta Archaeologica Barbarica. Series Gemina VII, Warszawa.
- KOSTRZEWSKI J. 1970: *Z mego życia. Pamiętnik*, Wrocław.
- LIANA T. 1970: *Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim*, WA XXXV/4, 429–492.
- MISTEWICZ A. 2005: *Cmentarzysko ludności kultury przeworskiej z wczesnego okresu wpływów rzymskich na stan. 29 w Dąbku, pow. mławski*, WA LVII (2004–2005), 197–234.
- MISTEWICZ A. 2006: *Gliniana miseczka naśladowująca naczynie szklane z cmentarzyska kultury przeworskiej w Dąbku, pow. mławski*, [w:] A. Bursche, R. Ciołek, R. Chowaniec (red.), *Nowe znaleziska importów rzymskich z ziem Polski III*, CRFB Polen, Suppl. 3, Warszawa, 157–175.
- NIEWĘGŁOWSKI A. 1991: *Cmentarzysko kultury przeworskiej w Garwolinie, woj. siedleckie*, Warszawa.
- OKULICZ J. 1983: *Cmentarzyska z okresu rzymskiego w na „Łysej Górze” i „Zwierzyńcu” w Gródkach w województwie ciechanowskim*, RO XIV/XV, 73–189.
- PRINKE A. 2014: *Józef Kostrzewski: kalendarium życia i twórczości*, (<https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/406219/edition/326287/content> – dostęp 24.02.2020)
- SCHUSTER J. 2016: *„Ubogi” ksiądz z okazałego grobu ze Zgliczyna-Pobodzego*, [w:] A. Jarzec, W. Nowakowski, A. Szela (red.), *Pogranicze Trzech Światów – Mazowsze u schyłku*

starożytności, ŚWIATOWIT Suppl. Series P: Prehistory and Middle Ages XVII, Warszawa, 135–164.

- SPRAWOZDANIE DYREKCJI... 1929: *Sprawozdanie Dyrekcji za czas od 1 kwietnia 1927 r. do 31. marca 1928 r.*, Muzeum Wielkopolskie w Poznaniu. Rocznik V (red. M. Gumowski), Poznań, 115–134.
- SUKERTOWA E. 1928: *Zabytki przedhistoryczne w powiecie działdowskim*, „Ziemia” 1928, 24–25.
- SUKERTOWA E. 1937: *Przewodnik krajoznawczo-historyczny ilustrowany po działdowskim powiecie*, Działdowo.
- SUKERTOWA-BIEDRAWINA E. 1965: *Dawno a niedawno*, Olsztyn.
- SZELA A. 2013: *Okres wpływów rzymskich w dorzeczu środkowej Wkry*, tom I, Warszawa, mps dysertacji w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.
- SZELA A. 2016: *Stratygrafia horyzontalna zarejestrowana na przeworskiej na części nekropoli w Brudnicach st. V z I i II wieku naszej ery*, [w:] A. Jarzec, W. Nowakowski, A. Szela (red.), *Pogranicze Trzech Światów – Mazowsze u schyłku starożytności*, ŚWIATOWIT Suppl. Series P: Prehistory and Middle Ages XVII, Warszawa, 165–188.
- TACKENBERG K. 1925: *Die Wandalen in Niederschlesien*, Vorgeschichtliche Forschungen 1/2, Berlin.
- TEMPELMANN-MĄCZYŃSKA M. 1985: *Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*, Römisch-Germanische Forschungen 43, Mainz am Rhein.
- URBANEK H. 1941: *Die frühen Flachgräberfelder Ostpreußens*, Schriften der Albertus-Universität 33, Königsberg (Pr)-Berlin.
- WOŁĄGIEWICZ R. 1993: *Ceramika kultury wielbarkskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym*, Szczecin.
- ZIEMLIŃSKA-ODOJOWA W. 1999a: *Niedanowo. Ein Gräberfeld der Przeworsk- und Wielbark-Kultur in Nordmasowien*, Monumenta Archaeologica Barbarica VII, Kraków.
- ZIEMLIŃSKA-ODOJOWA W. 1999b: *Materiały kultury przeworskiej z cmentarzyska w Dłutowie, stan. 3, pow. Działdowo*, [w:] J. Andrzejowski (red.), COMHLAN. *Studia z archeologii okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich w Europie Środkowej dedykowane Teresie Dąbrowskiej w 65. rocznicę urodzin*, Warszawa, 401–422.

PRZEWORSK CULTURE CEMETERY AT KURKI, DZIAŁDOWO COUNTY, SITE III

SUMMARY

In 2009 and 2011, artefacts from destroyed graves from the Roman Period (Fig. 3) were accidentally discovered in the village of Kurki, Działdowo County (Fig. 1, 2). Archaeological excavations at the site took place in 2009 and 2011. They covered an area of about 500 m² (Fig. 4, 5). A total of 33 archaeological features were discovered, including five graves from the Roman Period.

The graves discovered at Kurki can be attributed to the Przeworsk Culture. They are all cremation burials. Feature 1 (Fig. 6) is a pit cremation burial with remains of a funeral pyre and several vessels (whole or in fragments) lying close to an urn covered (?) with another vessel. Such graves are commonly encountered in the region. Features 23 (Fig. 10, 11), 30 (Fig. 12) and presumably 10a (Fig. 9) are pit graves, with bone material scattered in the pits together with remnants of a funeral pyre. In feature 2 (Fig. 7, 8), human remains were located at the bottom of the pit and covered with three vessels placed upside down. Such an arrangement is characteristic of the graves of the Przeworsk Culture from northern Mazovia.

Adult individuals were buried in features 1 and 2, and an older child or adolescent (9–15 years) was interred in feature 23; the sex and age of the person from feature 30 could not be determined. In the case of one grave (10a), osteological material could not be classified. Burnt animal bones were also recorded in two graves (2, 23).

Grave goods were fairly modest. Clay vessels (whole or in fragments), usually secondarily burnt, were found in all graves. They mostly represent forms typical of the early Roman, northern Mazovian pottery of the Przeworsk Culture. They find numerous analogies at neighbouring cemeteries, e.g. at Niedanowo, Nidzica County, and Gródko, Działdowo County. Among the less typical forms, a footed cup (Fig. 6:3), a bowl with a low shoulder (Fig. 6:5), and a ribbed bowl imitating Roman glass vessels (Fig. 10:3) are worth mentioning. Other artefacts were registered in two graves only: lumps of melted glass, most probably from a melted glass vessel (Fig. 6:7), were found in the cinerary urn from feature 1, and an iron handle of an organic container was discovered in feature 30 (Fig. 12:4). The examined graves come from phases B1b–B2.

The cemetery at Kurki belongs to the local Nidzica-Działdowo settlement cluster of the Przeworsk Culture (Fig. 13). Several sites of this group, most often cemeteries, are known in the vicinity. Most of them are poorly explored archaeologically or studied on a small scale; some are purely accidental discoveries (Kurki – Fig. 14; Rutkowice – Fig. 15).

Translation: Kinga Brzezińska

WYKAZ SKRÓTÓW TYTUŁÓW CZASOPISM I WYDAWNICTW WIELOTOMOWYCH

ABBREVIATIONS OF PERIODICALS' AND SERIAL PUBLICATIONS' TITLES

AAC	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków
AAHung.	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest
AFB	– „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, Berlin (Stuttgart)
Amtl. Ber.	– „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...”, (później: „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturhistorischen, archaeologischen und ethnologischen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...” oraz „Amtlicher Bericht über die Verwaltung der naturgeschichtlichen, vorgeschichtlichen und volkskundlichen Sammlungen des Westpreußischen Provinzial-Museums für das Jahr...”), Danzig
APolski	– „Archeologia Polski”, Warszawa
APS	– „Archeologia Polski Środkowoschodniej”, Lublin (wcześniej: Lublin-Chełm-Zamość)
AR	– „Archeologické rozhledy”, Praha
B.A.R. Int. Series	– British Archaeological Reports, International Series, Oxford
BerRGK	– „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission”, Frankfurt a.M.-Berlin
BJahr.	– „Bonner Jahrbücher”, Köln/Bonn
BMJ	– „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg-Vorpommern”, Lübstorf (wcześniej: „Bodendenkmalpflege in Mecklenburg. Jahrbuch ...”, Schwerin/Rostock/Berlin)
CRFB	– Corpus der römischen Funde im europäischen Barbaricum
FAP	– „Fontes Archaeologici Posnanienses” (wcześniej: „Fontes Praehistorici”), Poznań
Inf.Arch.	– „Informator Archeologiczny. Badania rok ...”, Warszawa
InvArch.	– „Inventaria Archaeologica, Pologne”, Warszawa-Łódź
JmV	– „Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte”, Halle/Saale
JRGZM	– „Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz”, Mainz
KHKM	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa
KSIA	– Kratkie soobšeniá Instituta arheologii Akademii nauk SSSR (Краткие сообщения Института археологии Академии наук СССР), Moskva
MIA	– Materialy i issledovaniá po arheologii SSSR (Материалы и исследования по археологии СССР), Moskva
MatArch.	– „Materialy Archeologiczne”, Kraków
MS	– „Materialy Starożytné”, Warszawa
MSiW	– „Materialy Starożytné i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa
MSROA	– „Materialy i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów-Krosno-Sandomierz-Tarnów (-Przemysł/Tarnobrzeg)
MZP	– „Materialy Zachodniopomorskie”, Szczecin
PA	– „Památky archeologické” (wcześniej: „Památky archeologické a místopisné”), Praha
PArch.	– „Przegląd Archeologiczny”, Poznań
PMMAE	– „Prace i Materialy Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna”, Łódź
PomAnt	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
Prahistoria ziem polskich	– <i>Prahistoria ziem polskich</i> , tom I: <i>Paleolit i mezolit</i> (red. W. Chmielewski, W. Hensel), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1975; tom II: <i>Neolit</i> (red. W. Hensel, T. Wiślański), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom III: <i>Wczesna epoka brązu</i> (red. A. Gardawski, J. Kowalczyk), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978; tom IV: <i>Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego</i> (red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1979; tom V: <i>Późny okres lateński i okres rzymski</i> (red. J. Wielowiejski), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981
Prussia	– „Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia” (później: „Prussia. Zeitschrift für Heimatkunde”), Königsberg.
PZ	– „Praehistorische Zeitschrift”, Berlin-New York
RArch.	– „Recherches Archéologiques”, Kraków
RB	– „Rocznik Białostocki”, Białystok
RGa	– Reallexikon der Germanischen Altertumskunde: 1. wyd.: J. Hoops (wyd.), tomy 1–4 (K. J. Trübner, Straßburg 1911–1919), 2. wyd.: H. Jankuhn, H. Beck i in. (wyd.), tomy 1–35 (de Gruyter, Berlin-New York 1973–2007).
RO	– „Rocznik Olsztyński”, Olsztyn
RosArh.	– „Rossijskaá arheologíá” (Российская археология), Moskva
SJahr.	– „Saalburg Jahrbuch”, Berlin-New York
SlA	– „Slovenská archeológia”, Bratislava
SovArh.	– „Sovetskaá arheologíá” (Советская археология), Moskva
SprArch.	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
SprPMA	– „Sprawozdania P.M.A.”, Warszawa
WA	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
ZfE	– „Zeitschrift für Ethnologie”, Berlin
ZNUJ	– „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków
ZOW	– „Z otchłani wieków”, Warszawa

Sprzedaż / Retail:
Długa 52 (Arsenał), 00-241 Warszawa

Sprzedaż wysyłkowa / Mail order:
tel./phone: +48 22 5044 899
e-mail: wydawnictwapma@pma.pl

Państwowe Muzeum Archeologiczne. Warszawa 2020. Wydanie I. Nakład 350 egz.
Druk i oprawa: DRUKARNIA Janusz Bieszczad, ul. Moszczenicka 2, 03-660 Warszawa